

از جانب دکتر سید محمد
سید

لایق الشرق والغرب

پیام شرق

در جواب دلی این پیام المانوی گوشت

اقبال

مطبعه خورشید

M.A. LIBRARY, A.M.U.

PE12185

RECEIVED-2002

پیشکش

بخصوص اعلیٰ حضرت امیر امان اللہ خان
فرمان روائے دولت مستقلہ افغانستان

حسب اللہ ملکہ و اجلالہ

اے امیر کمار اے شہریار
چشم تو از پر دیکھا محرم است
نوجوان و مثل پیراں نختہ کا
دل میان سینہ ات جام جم است
عزم تو پائندہ چون کسار تو
عزم تو آساں کند و شوار تو
ہمت تو چون خیال من بلند
ملت صد پارہ را شیرازہ بند

ہدیہ از شاہنشاہ اُری بے لعل و یاقوتِ گراں اُری بے

اے امیر ابن امیر ابن امیر

ہدیہ از سینوائے ہمس ندیرا

تاما ر مرز حیات آموختند آتش در سینہ ام فروختند

یک نوائے سینہ تاب آورده ام عشق را عہد شباب آورده ام

پیر مغرب شاعر المانوی (۱) آتیل شیوہ ٹائے پہلوی

بست نقش شاہان شوخ و تنگ داو مشرق را سلائے از فرنگ

در جوبش گفتہ ام پیغام شرق ماہ تابے ریختم بر شام شرق

تا شناسائے خودم خود ہیں نیم با تو گویم او کہ بود و من کہیم

اوز افرنگی جو اناں مثل برق شعلہ من از دم پیران شرق

اوچمن زادے چمن پرورده من دمیدم از زمین مردہ

اوچ بلبل در چمن فردوس گوش من بصحرا چوں جبرس گرم غروش

ہر دو داناے ضمیر کائنات
 ہر دو خنجر صبح خند، آئینہ فام
 ہر دو گوہر ارجمند و تاب دار
 از شوخی در تیرت لزم تپید
 من با غموش صدف تا بم ہنوز
 آشنائے من ز من بیگانه رفت
 من شکوہ خسروی اورا دہم
 او حدیث دلبری خواہد ز من
 کم نظر بیتابی جانم ندید
 فطرت من عشق را در برگرفت
 حق رموز ملک دیں بر من کشود
 برگ گل رنگیں ز مضمون من است
 ہر دو پیام حیات اندر ممت
 او برہنہ من ہنوز اندر نیم
 زاوہ دریاے ناپید اکنار
 تا گریبان صدف را بر درید
 در ضمیر بحر نایا بم ہنوز
 از خست نام تھی پیمانہ رفت
 تخت کسرے زیر پائے او نہم
 رنگ و آب شاعری خواہد ز من
 آشکارم دید و نہی نام ندید
 صحبت عاشاک و آتش در گرفت
 نقش غیر از پردہ چشم ربود
 مصرع من قطف خون من است

تازہ پنداری سخن دیوانگیست در کمالِ این جنوں فرزانگیست
 از ہنر سرمایہ وارم کردہ اند در دیار ہند خوارم کردہ اند
 لالہ و گل از نوایم بے نصیب طائرِ در گلستانِ خود غریب
 بکہ گردوں سفلہ و دوں پرور است
 واسے بر مرے کہ صاحبِ جہت

دیدہ اے خسرو کیواں جناب آفتابِ مالتواریت بالحباب
 ابطحی در دشتِ خویش از راہ رفت از دمِ او سوزِ لا الہ رفت
 مصریای افتادہ در گردابِ نیل ستِ رگِ تورانیانِ زندہ پیل
 آلِ عثمان در شکنجِ روزگار مشرق و مغرب ز خویش لالہ زار
 عشقِ را آئینِ سلما فی نماںد خاکِ ایراں ماند و ایرانی نماںد
 سوز و سازِ زندگی رفت از گمش آسِ کهنِ آتشِ فرو اندر ویش
 سلیم ہندی شکمِ را بندہ خود فرو شے دلِ زدیں بکندہ

در مسلمانان محبوبی نماند

خاله و فاروق و ایوبی نماند

از غم دین سینه صد چاک داد	اے ترا فطرت ضمیر پاک داد
چون صبا بر لاله محمد اگدر	تازه کن آئین حمدیق و عشر
در رگ او خون شیراں موجزن	ملت آواره کوه و دامن
چشم او چون جبه بازاں تیز بین	زیرک و روئین تن روشن جبین
کو کب تفتدیر او ناتافته	قیمت خود از بهاں نیافته
رستخیز زندگی نا دیده	در قستان خلوتے ورزیده
کوشش در تہذیب افغان نیو	جان تو بر محنت پیہم صبور

تا ز صدیقان این امت شوی

بہر دین سرمایہ قوت شوی

زندگی جہد است و استحقاق نیست جز بعلم نفس و آفاق نیست

گفت حکمت را خدا خیر کثیر	ہر کجا ایس خیر را بینی بگیر
سید کل، صاحب ام الكتاب	پر دگہا بر ضمیرش بے حجاب
گرچہ عین ذات را بے پردہ دید	رَبِّ زُفْنِی از زبان او چکید
علم اشیا علم الاسماست	ہم عصا و ہم یدِ بیضاست
علم اشیا واد مغرب را فروغ	حکمتِ او ماست می بند زو و غ
جان ما را لذتِ احساس نیت	خاک رہ جز ریزہ الماس نیت
علم و دولت نظمِ کار ملت است	علم و دولت اعتبار ملت است
آں یکے از سینہ احرا گیر	واں دگر از سینہ کسا گیر
دشنہ زن در پیکرِ این کائنات	در شکم دارد دگر چوں سومنات

لعل ناب اندر بدخشان تو بہت

برق سینا در قستان تو بہت

کشورِ محکم اساسے بایت ؟ دیدہ مردم شناسے بایت

اے بسا آدم کہ ابلیسی کند	اے بسا شیطان کہ ادیسی کند
رنگِ او نیزنگ بود او نمود	اندرون او چو داغِ لاله دود
یا کب از کعبتین او دغل	رہمن و غدر و نفاق اندر جہل
در نگر اے خسرو صاحب نظر	نیت ہر سنگے کہ می تابد گہر
مرشدِ روحی حکیم پاک زاد	سترِ مرگ و زندگی برما کشاد

ہر ہلاک امتِ پیشین کہ بود

زانکہ بر جہنم گماں بر بند خود (رومی)

سروری در دین با خدمت گری است	عدلِ فاروقی و فقرِ حیدری است
در ہجومِ کار ہائے ملک و دیں	با دلِ خود یک نفس خلوت گزین
ہر کہ یک دم در کمینِ خود شست	یہیچِ پخیر از کند او نہ جست
در قبائے خسروی درویش زنی	ویدہ بیدار و خدا اندیش زنی
قایدِ ملت شمشاہِ مراد	تیغِ اورا برق و تندر خانہ زاد

ارد شیرے باروان بو ذرے	ہم فقیرے ہم شد گردوں فرے
در میان سینہ دل موئینہ پوش	غرق بودش در زہ بالادوش
در شہنشاہی فقیری کردہ اند	آں مسلماناں کہ میری کردہ اند
مثل سلمان در مدائن بودہ اند	در امارت فقر را افزودہ اند
دست او جز تیغ و قرآن نہ داشت	حکمرانے بود و سامانے نہ داشت
بحر و بر در گوشہ دامان اوست	ہر کہ عشق مصطفیٰ سامان اوست
ذرہ عشق نبی از حق طلب	سوز صدیق و علی از حق طلب
برگ ساز کائنات از عشق اوست	زانکہ ملت را حیات از عشق اوست
جو ہر نہاں کہ بود اندر وجود	جسوتہ بے پردہ او وانمود
عشق او روزیت کو را شامیت	روح را جز عشق او آرام نیت

خیز و اندر گردش اور جام عشق

دقستان تازہ کن پیغام عشق اقبال

لا اله الا هو

بسم الله الرحمن الرحيم

لاله طور

(۱)

شهنشاز او نیزم وجود است
نیاز اندر نهادن نیست وجود است
منی منی که از بهر فکایت
بنجامت دروغ وجود است

(۲)
 دل من درین روز و درین است
 جهان پیش من از شکست است
 ز زردی زردی بجای زرد باد
 که کوشتی اگر خوشی است

(۳)
 بیافان با و درین عشق
 بر افغان پیش وین عشق
 شمع مهر او فلزم سنگاف است
 بجای دیده ره بین و در عشق

(۳)

عجب باب را بجانم کشید عشق
 تدریواں را بباران سرور عشق
 نگه وارد دل مانوشتن را
 بکین از پیش بر عهد عشق

(۴)

پیر لاله رنگ منی عشق
 بجان مایه آب گنجی عشق
 اگر این خاک را راوا گمانی
 ز پیش بگریز عشق

(۶)
 کس از محبت ما دار است
 نه با هر کس محبت سازگار است
 بروید لاله باد غنچه کتاب
 دل سخن پیشانی به شیر است

(۷)
 درین پیشانی مثل یوم
 نمی دانم چینی خوانم چه یوم
 برایم از دویا بیدار
 سپید سوز و ساز از دویم

(۸)
 جهان شست گل دل صلی است
 چمن یک قطره غول تشنگی است
 بگاہ ما دو بین افتاد و رنہ
 جهان ہر کے اندر دل است

(۹)
 حرمی گفت بدین باغ بیاں
 درین گل جب نہ مال غنیمت
 پیروی می رسد خار بیاں
 ملے گل پویں اب اگر دوبہ

(۱۰)
 جهان ماکه نابود است پیش
 زباین تو ام نمی زاید پیش
 سکن را نگوین و طبع و گریز
 دل مابینت بدید و زود پیش

(۱۱)
 فوای عشق را ساز است آدم
 کش پیراز و خود را ساز است آدم
 جهان و افرید این خوب ساخت
 گمباید و انباز است آدم

(۱۲)

نہیں انجبا مٹنے سے آغاز جویم

ہمہ از ہم جان از جویم
گر از دستِ حقیقت پرور
چاہا بوی و مگر را باز جویم

(۱۳)

دلانا را آبی پروا نہ تا کے

گنہ گری شہ پروا نہ تا کے
کچھ خود را بنوڑ دیشیں
طوافِ ایشیں لکھتا ہے

(۱۴)

تخت پیدکن از شیب غبار
 تخت حکم تر از سنگین همار
 درون او دل درد آتش است
 چو بوی در کنار کو بهار

(۱۵)

ز آب گل خدا خوش میکشید ساخت
 جهان از ارم زینا تر ساخت
 دل ساقی باں است که دارد
 ز خاک من جهان دیگر ساخت

(۱۰) گنجینه

بیزداں روز چرخ
نورغ زندگى ناب
و بکین گزنجى با تو کویم
ضم از اوى پائى تو بود

(۱۱) گنجینه

گم از خواب ما بیدار رفتی
من از نا آگى گم کرده را هم
بیدار ایدى بیدار رفتی

(۱۸)
 شنیدم که یک شب تاب می گفت
 من مالذر شیم
 تو ای بخت بگنجان سوخت
 ز آس مردم
 زین پداری که من پروانه شیم

اگر شب تیره تر از چشمم آهوست
 خود اندر زم چراغ راه خوشیم

(۱۹)
 ترا آتشی تازه پرواز آتشید
 سر ایالتی بابل آرماتی
 پس ما را گراں پرواز دارد
 تو از دوقی پیدین کش می

(۲۰)

چو گوشت را بر آب اندازد و بپزد و بپزد
 دل بر زره در جوشش نمود است
 چنگام خدای را چون نخل گل
 تنم زیز از ذوق وجود است

(۲۱)

شنیدم در علم روانه می گفت
 منم از زندگی تاب و تخم
 پیشان کن خفا تخم
 یکین سوز و ساز یک تخم

(۲۲)

مسلماناں ابراہیمؑ سے آہستہ دل
 کہ دشمن تر ز جانِ جبریل است
 نہایش ازم از آفریناواں
 کہ این شمرے ز اسمِ جبریل است

(۲۳)

بگویش سپاری لے لے لے لے
 راتب گزاری لے لے لے لے
 و ما دم آرزو ما آفسدنی
 مگر کالے نوازی لے لے لے لے

(۲۴)

تیر تو دار و رسانی

لگدوون و لگدوون
 دلے از خوشین با آشتانی
 لکچر بر قویش و چوین و چوین
 کہ از زبیرین خستے بر آشتی

(۲۵)

گور شاخسار بوستانے

پیش می گفت مرغ نغمه خوانے
 بر آو بر چو اندر سینه داری
 سر دشتے، ناله، آهے، فغانے

(۱۶)
 اگر در کس حیات ازین بگیری
 و اگر جان به بین اری نمیری

(۱۷)
 بیل فغانه آن پای پیغمبر
 حدیث سوز او آزار کوش است
 من آن پروانه را پروانه دادم
 که جان من سخت کوش و شعله پوش است

(۲۸)
 ترازو خورشیدین بگمان سازد
 من آن آلب طربنا کے ندارم
 ببار دارم جو دگرستان
 سینه چاکے ندارم
 گلچن

(۲۹)
 زبانیں رستہ پرستانم
 اگر جانت شہید حبیبیت
 نمایم آنچہ بہت اندر رکھ
 ہمارے حکم رنگ و نیست

(۳۲)
 بزمین شمع را زنده بچشم
 بزمین زنده بچشم و بزمین
 بزمین زنده بچشم و بزمین
 بزمین زنده بچشم و بزمین

و لے از گل تراشیدم شمش

بہائے عنصر خود را فرودم

(۳۳)
 ز عرشان چین ناما شنایم
 بزمین شمع را زنده بچشم
 بزمین زنده بچشم و بزمین
 بزمین زنده بچشم و بزمین
 بزمین زنده بچشم و بزمین

(۳۳۳)

جهان را بپوشش بنگارده اند
همه را مست یک چانه کردی
نگه را با نکه آیه ندادی
دل از دل جان جان بگردی

(۳۳۴)

کنند با خضرش بکنند گفت
شکری بنور و ساز جبر و بر شو
تو این خنک از کنار عصه بینی
بمیر اندر بوزنده تر شو

(۳۴)
 کز قیاد این جم خاک
 کلبه پستان و عزم خاک
 یکین من ندانم گویم صفت
 هر ترا از درون من خاک

(۳۵)
 اگر درشت خاک تو نباشد
 دل صد باره خونابه بار
 ز آب و نوبساراں گریه آموز
 کز از شکب تو روید لاله زار

(۱۳۰)

و مادم نقشہا کے تازہ ریزو
 ایک صورت قرار زندگی است
 اگر امور و تصویب و پیش است
 بجا کوشش قرار زندگی است

(۱۳۱)

پودوی نظم در علوت آرد
 قیامت اجماع در محسن پیش
 چو پانی خواہم در غلوت گیم
 جہاں را کم اگر کنم اندول پیش

(۳۸)
 چو پی‌ری میان سینه دل چسبست
 خرد چو سوزید اگر دودش
 دل از دودش پیش دل بود سین
 چو یک دم از پیش افتادش

(۳۹)
 گفت او بحسب اندر خجسته
 نگاه عشق در آید بهیم است
 نیگردد کهن افسانه طور
 که در بر دل تنگای حکیم است

(۱۲۰)
 گفت و بخت بد و بد
 جز این نیست گم پیداکردی
 جز کیم غیر تو از عزیز دل است
 تو ای غافل ای پیداکردی

(۱۲۱)
 چشم درین شبانسر اول
 ز بیدارین آں ازاده رستم
 چو باد صبح گر دیدم دمی غم
 گاه را آب و گاه دانه رستم

(۴۲) سکن را
 بخود باز آورد و زین
 خنجر بنا کرد که من در جام کردم
 من این خنجر و من این جام کردم
 چشیم

(۴۳) سفاطم را ستم او جام کرد
 درون قطره ام پاشیده کرد
 خود اندر ستم پاشیده کرد
 خلیل عشق و ستم را جام کرد

(۳۳)
 خود بخیر می آموزد و دوشش است
 پستار تیان چشم و گوشش است
 صغ در استین و پیشیدوار
 بین زاده ز ناروشش است

(۳۴)
 کس نهادند
 خود اندر سپهر
 چشم چون دیگران از خاک و خون است
 دلچسب را از کس خبرین اند
 ضعیف خاک و غم بچگون است

(۳۶)

گلے جلوہ رفتی بر لبِ گلزار

کہ جان تو ز خود نا محسوس هست
 دستم در خجسته آدھے زن
 خدا ہم در تماشای آدھے هست

(۳۷)

بگو بہ بل را از من پیای
 مرا آں پیکر نوری نداوند

وے تاب و تابِ ماکیاں ہیں
 پیوری زوقی بھوری نداوند

(۳۷)

بجائے علم نہ افتد بدست
 تھیں کہ کن اگر تو جا کے تھیں
 علم غواہی تھیں راہ تھیں
 لکھتے تھیں لکھتے تھیں

(۳۸)

خود برہمچر تو پڑھ مہابت
 تھیں تھیں ویدار دارم
 در اقد بزم زمان اندیشہ بامشوق
 تھیں تھیں در جان دارم

(۵۰)

دست می زند و از اندیشه گر
 ز پیش زردمانست زردی
 بخود باز از خودی را چو تیرگی
 پس از مردن میری
 اگر گری

(۵۱)

ز پیچیدن و جانم چه پیری
 بدامم چو پیل در می نیامم
 و من شسته ام در پیچ و تارم
 پیر از آغوش من خیرم نوام

(۱۵)

مرا فرمود پیر بیکته دان
 هر امروز تو از فرود ایام است
 دل از خوابان بے پروا نگهدار
 خدیش خراب و دادن عرام است

(۱۶)

تراز می فراس چو پری
 به پیش رسی است
 خدیجه با بای به پیش فرود، دل بسوزد
 تنه پیر فرود و ویل است
 بهین

(۵۴)

من از بود و نبود خود خوش
 اگر گویم که من خود پیوسته
 و این را من نواخته سادوست
 که در سینه می گوید که

(۵۵)

زین با شاعران گویا
 چه سود از سوزا که چو لاله سوزی
 ز خود را می گذازی ز آتش خویش
 به شام در دمنده بر فروزی

(۵۶)
 ز قویب زشت تو ما آشت نام
 عیارش کردہ سو و زیاں را
 درین مغلزین تنہا سے نیست
 بچہ بچہ پیہم جاں را

(۵۷)
 تو اسے شفیقِ حرم شایندانی
 جہانِ عشق را ہم شکر ہے بہت
 گناہ و نامہ و میزاں ندارد
 نہ او را سلمے نے کما ہے بہت

(۵۸)
 چو تاب از خود بگردید و قطره آب
 میان صد گریه کرد و اندک کرد
 بنیم، بنوا میایں پنجپاسی
 کر گشتن بر نو خلوت خانه کرد

(۵۹)
 من اے اشوراں پیچ و تابم
 خود را فہم این معنی محال است
 چہاں در شست خاکے تن بدول
 کہ دل و شست غزالان یاس

(۶۰)
 بسیار بزم بهس که آنجا
 خوانند زندگانی نرم خیز است
 بدریای غلط و با موجش در او نیز
 حیات جاودا را اندر تنگیز است

(۶۱)
 سرای پیوسته بستمین
 نگاه و حرف با فغان به تبار
 نه بخارم تو را نه نفت من نه مجبور
 که خاک زندم در نفت لایم

(۶۲)

زندگانی

گو از مدعا نشو زنگانی
 ترا بشو بوی گلستان
 من از ذوقِ سفر بگو بستان
 که زینلِ شینِ گلستان

(۶۳)

گلستان

اگر کردی گنج بیاورد
 زینض از دهن تو گشت
 ز خود را بجای من
 که ز از تو شوم

(۶۴)

و فاما آشتی بکینه بود
 نگاهش بهت بر آرزو بود
 چو دید او را پدید از سینه من
 نه که دست موز او بود

(۶۵)

بمیر ای عشق و ازیری عشق
 بدر آنکه خواهی ببارد
 درون سینه پیش از قطره نیست
 آید بر زبان بایان ندارد

(۶۶)

مشوای غنچه لور است
ازین بستان سرادیک چوایی
سب جویم سمن عشق چین
میکشیدم نوا صبح گلجایی

(۶۷)

از دهن گل افشاده گفت
نمودم چو پرواز شتر است
دل بر تخت نقش افروز نوشت
کز نقش گل و نایا پدید است

(۶۸)

جہاں ماکہ پاپا نے نذر
 چو ماہی و دریا زانیم غرق است
 کچھ بدولت و کین کہینی
 کچھ بدولت و کین کہینی
 کچھ بدولت و کین کہینی
 کچھ بدولت و کین کہینی

(۶۹)

برغان سپین جدا ستار
 زبان غنچہ ہائے زریا
 چو میرم با صبا خاکم بید
 کہ فرطون گلستان

(۵۰)
 تمام اینچنین است این ادوی گل
 درون لاله آتش جلال حسیست
 چرخیم ما چمن یکبوی موج زلف است
 کرمی دادند چشم بلبلان حسیست

(۵۱)
 ز نور شیدی من سبزه تو
 لایا نورم از طاف ز تو
 ز آغوش تو دوم تمامم
 ز قول تو من سبزه تو

(۳۴)

سپیدال و درون پیرت
 غمش فرسوده جان پندت
 اصحابی این کینه انوش
 زینل عابدی پندت

(۳۵)

وای کاه فریادار است
 تیان را بند و پرده کار است
 دلم را این که ناله از غم عشق
 ترا باین وایم چه کار است

(۴۳)

من یوسف ازاده او

فروغ روشن گل از باده او
بیش از قنار ماه و آب
و آیدم

ز انجم تا به صبح
که ز یاد تو بیدار بودم

که این چوین چوین
کران بکرا این

(۴۶)
 عقاب وین چویند اگر گفت
 چویند چویند چویند است
 چویند اداں مرغی انیش
 چویند چویند چویند است

صدائے مایه‌ی آواز تیر بحر

که چیز نه بهت هم در قیج و تاب است

(۴۷)
 دل من در عالم واک است
 جهان از یو ادا بک است
 پس از صبح و شام را قبا
 کر پیش و کار من پر است

(۴۸)
 فواد رسا ز جابل از زخمی تو
 چیاں در جانی و از جابل و بی؟
 چرا غم با تو سویم چه تو میسر
 تکیه چون من بے سنجی؟

(۴۹)
 نفس شفته موج از ایم است
 خسته نغمه با از دم است
 سبب جی بدیچ سبزه رستم
 گدازد با از دم است

(۱۰۰)

ترا در دلی در سینه چیده
 جهان زنگ بوز آفریدی
 که از عشق بی کم چو رختی
 که خود این همه بوز آفریدی

(۱۰۱)

که از جانی سپردی چو دانی؟
 که او پدید آید زین فانی
 که از جانی سپردی چو دانی
 که او پدید آید زین فانی

(۸۲)
 تو کے گھر میں خود راوی بن
 مسلمان زادہ ترک
 بنک احمد و غن و ترک عرب
 عرب ناز و اگر ترک عرب

(۸۳)
 تیرے نام میں نے ترک و تباہ
 چین راوی و از یک شنا خاں
 تیرے نام میں نے ترک و تباہ
 کہ ما پروردہ یک ترک

(۱۶۴)
 نہاں در سبب عالمیست
 بجا کائناتے و دل غمیبست
 ازاں صہبا کہ جان ما برافروخت
 بنور اندر بجستہ مانعست

(۱۶۵)
 دل من لے لے من لے لے من لے لے
 شہی من اس من اس من اس
 پھر پھر پھر پھر پھر پھر
 و باہوں پھر پھر پھر پھر

(۶۶)

چو گویم که بخت و نصیب
زبان از دود که معنی چیدار است
بدون از شاخ بینی خار و گل را
درون آونہ گل بیدانه خار است

(۶۷)

کے کو درد نہ پائے ندارد
تنہ وار دوشے جانے ندارد
اگر جانے پس داری ملکین
شب و تابے کہ با پائے ندارد

[illegible]

(۶۹)
پنجین بلوہ در زیر قبا
بگاہ عشق مارا بستابی
دوی در خون جانی
دکھ لکھ نہ ہستی

(۹۲)

خون در دو غنم آمد در دو غنم
 مرا این ناله مائے موبم
 سکنند از آرزویش من نیست
 فغانی دلخیز از ملک بزم

(۹۳)

دین بر کب خشتی سوارم
 نه از و اب گمان شهادت
 مراست چنین دولت پیران
 پیاد کام سینه را کس برارم

(۹۳)

کمال زندگی خواهی بیاورد
کشادن چشم خیر خود به بین
فرو بردن جهان را چون آب
حکم بر بالا در کشیدن

(۹۴)

تو می گوئی که آدم خاک را دوست
اسیر عالم کون و فساد است
شماره فطرت را بجانم که داد
بناتجی خبر به خویش نماند است

(۹۶)
 دل تپیک از غم زنگ است
 دل بسند را از بویک است
 اگر چه نداری بحسب است
 اگر ترسی بدو بویک است

(۹۷)
 ندانم با ده مایه من
 گم در دامن مایه من
 بنیان بنیم و پیر دل دیده بنیم
 که جانم و یک است و یکیم

(۹۰)

گوئی که تیر ما ز بیم است
 پیدن بر پویش حرام است
 زین جیتش معنی جان
 فغان فغان با از نیام است

(۹۱)

چان بیدل اندر گل ما؟
 چان زاپیت در دل ما؟
 بجایم که می بیند؟
 چان سوز و دل ما؟

(۱۰۰)
 و ما کروز و ...
 و ...
 چو درخت فرامید پس از برگ
 بخشیم این زمین و پستان به
 شکم با جان و اندم درخت
 جهاں بوداں که تصویر جهاں به
 جهاں ما که جز انکار نیست
 این انقلاب صبح و شام است
 ز سومان قصب چو ارگرد
 بنور این کیکر تمام است

(۱۰۲)
 چیاں لے آفتابِ سماں کرد
 باینِ دوری چشمِ در آتی؟
 بجاکی واصل از خاکدانِ ورا
 تو لے شرکاءِ آخر کجائی؟

(۱۰۳)
 تراش از تیشِ خود جاوہِ تیش
 بدادِ دیکراں فتنِ غلاب است
 گر از دست تو کارِ نادر آید
 سزا جہم اگر باشِ ثواب است

(۱۰۴)

بہتر ہے کہ دل در بازو
 باب آتش و گل در بازو
 نہ پنداری کہ درین آید است
 کہ این دہ پایہا دل در بازو

(۱۰۵)

یہاں فطرت نغمہ
 چہ اگر گوشت و خلوت گزینی
 تراقی داد چہ ہم کہ بنی
 کہ از نورش بگم ہے آفرینی

(۱۰۶)
 میان آب و گل خلوت گزینیم
 ز افلاطون و فارابی بریدیم
 سبک دم از کس در یوز و چشم
 جہاں را جز چشم خود ندیدیم

(۱۰۷)
 ز آغاز خودی سبک خبر نیست
 ز آخر خودی سبک خبر نیست
 ز قفس پر شکوفه و گلستان
 ز خضر این نکته یاد نشنیدیم
 کہ جگر از موج خود دریغ نیست

(۱۰۸)

ولا زخیات از غنچه دریا ب
 حقیقت در مجازش به حجاب است
 ز قلم پرده می رود و کین
 شیب شیب شعاع آفتاب است

(۱۰۹)

فروغ او بزم باغ و باغ است
 گل از صبا بجهت او روشن است
 شیب شیب جهان یک گنگدشت
 که در هر دل ز داغ او چرخ است

五

(۱۱۰)
 ز خاک و گلستان عشق
 که خواب را چشم او فرو بست
 خودی از بخودی او دیدار
 جهان یافت مرا چو عجب

()

(۱۱۱)

جہاں کہ روزِ بدارِ دوستِ گلستا ہے
بکھوئے روزِ مویِ حیاتِ راستے
ز آتشِ عدمِ وزِ دیدہ کی سخت
سزوت اندر دلِ دمِ نیا ہے

(۱۲)

دل من از دوان صبح جان است
 پنداری ابله بین گران است
 چشمم در کیم حیاست
 بنور اندام صبحم حیاست

(۱۳)

گل رخسار چوین شکسته است
 گرفتار طلسم منجمه است
 زبان برب او کربا کربا
 دل در سینه چاکش دانه است

(۱۱۴)

مزارج لائے خود و ششنام
 بشاخ اندر گلان را بو ششنام
 از ان ارد مراغی چنین دست
 مفتاح نغمه های او ششنام

(۱۱۵)

جہاں یک نغمہ زار آرزوئے
 بل و زرش ز بار آرزوئے
 جیشم ہر چہ است بود و باث
 و مع از روزگار آرزوئے

(۱۱۶)

دلِ من بجای تو آرزوست
 درونِ سینه من گمانے تو بویست
 خنکے خشتین ازین بویست
 سرین باویشین اید

(۱۱۷)

دوامِ ماز سوزِ تمام است
 پو مایِ جبریش بر باهرام است
 چو ساحل که در آغوش ساحل
 تپیدم و مرگم دوام است

(۱۱۸)

مرج از بین آئے اعظم شہر
 گرا زما سجدہ پیدائش است
 غلامے ماکہ خود صور گنگری کرد
 تھے را سجدہ از قدسیاں است

(۱۱۹)

کھچیاں کر چھک پکھتند
 مقیم سونائے بود و بستند
 چیاں از فرشتہ و زواں گمبند
 بنور آدم فقیر کے یہ بستند

(۱۳۰)
 جہاں ہمارو دیدارِ شست گلِ من
 بیاں گریہ از جامِ من
 غلط کردی رہ نمونہ دلِ دوست
 گم گشت بوجہ آئے دلِ من

(۱۳۱)
 ہزار سال با فطرتِ شست
 تیرم و از خود
 باو پیوستہ گریہ
 تیرا پیوستہ گریہ

(۱۲۲)

گنجواں چارہ گزین شعلہ صیت
 کہ در غم روان مانند آب است
 گنبد در جیو، جان ناسکیا
 خود حیران دل در چشمت آب است

(۱۲۳)

در غم جگر افکار این صیت
 بدن من بعد از این صیت
 بفرمائی حکیم
 بدن آسوده جان یار این صیت

(۱۲۳)
 گدازم گدازم به نیایم
 بخودنارم گدازم گدازم
 تیمم سووم گدازم گدازم
 ترا از خیمه دریا
 کند فطرم آینه نارم

(۱۲۴)
 اگر آگاهی از کیف و کمه
 تیمم سووم گدازم گدازم
 دلا در یوزده و نه
 تیمم سووم گدازم گدازم

(۱۳۶)
 پیغم داری حیات دل دلم نیست
 که دل در حلقه بود و عدم نیست
 خوراکم نظر از اینست هرگز
 اگر دم زشت دل باقیست غم نیست

(۱۳۷)
 اسرار ناشننی در کنارم
 بخت شهبان خوشه گلیم
 درون سینه ام پنهان از هر کس
 من از دست تو در امید و بیم

(۱۲۸)

زین کو صوفیان به صفت را
 خدا جوان منی استنار را
 علامت است آن خود پیغمبر
 که از نور خودی منبت را

(۱۲۹)

سایه چمن نا دیده گذر
 چرخ چرخه چرخه گذر
 تراش دیده روشن تر داد
 خود بیدار و دل خوابیده گذر

(۱۳۰)

راشیدم صغیر به صورت پیش
 بکلی خود خدا را نقش بر آینه
 مرا از خود بروی آینه محال است
 بر آینه که رسم خود را بر آینه

(۱۳۱)

گفتم به تو که می گفت
 در این جهان را دال سانسیت
 در این دنیا که صد غور نشیند
 نیست به بالا است بایست

(۱۳۲)
 زمین را زرد این آسمان کی
 مکان را شجر و مزار مکان کی
 پر دھڑ دھڑے منہن و ست
 نشانِ راه از یک و دو کی

(۱۳۳)
 زمین مکان غیر از تو کیست
 نشانِ جہان غیر از تو کیست
 قدم یک تیر و درہ زیت
 پہنچے جہاں غیر از تو کیست

(۱۳۲)

در محبت انبیا

در محبت پیغمبر

حدیث سوز و ساز ما در اوست

جسایب با حق افشانیها

(۱۳۵)

سکندر قوت و شیر قوت

اسکندر کج کمان میم قوت

آدم را از شاهان پانصد و دوازده

نمی بینی که ایماں ماند و جم قوت؟

(۱۳۱)

یو دی دل زچاک سنجین
 بغارت بدو سنجین
 مستاع از ویم با که داوی؟
 کردی با غم سنجین؟

(۱۳۲)

پیشین جهان رنگت بوقت
 زمین و آسمان چار بوقت
 پوری لے دل از تنگنا و؟
 ویا از خلوت آباد تو اورت؟

(۱۳۸)
 مرا از پرده ساز آگهی نیست
 و نه دانم نواخته زندگی چیست
 و نه چنان در تنهایی
 می‌دمم که ایست
 گل از مرغ چین پدید آید کیست

(۱۳۹)
 نواخته در محفل من
 شکر از زندگی بگل من
 دل از نور چشم من ضایع
 خور از عجب روی من

(۱۳۱)
 عجم از غمہ سبب است
 ز سوایم مستماع او گراں است
 بجوئے بودہ کم کردہ در دشت
 ز آواز درایم کاروان است

(۱۳۲)
 حشمت بجان است
 عجم از غمہ مستماع او گراں است
 صدائے من در آسمان است
 صدی را تیر ز غم چو غم
 کردہ خوابید و محل گراں است

۱۳۱ نوار تلخ ترعی ن چو ذوق غمہ کم یابی
 صدی را تیر ز غم چو غم محل گراں مینی (عربی)

(۱۳۲)
 زبانِ شیرینِ شکر
 در سینه‌ی شوق نهادم
 گلِ اشکِ زار از ناله‌ی من
 چو بوقِ اندر نهادِ او فستادم

(۱۳۳)
 سیم آواره کردند
 مرا شکر صد باره کردند
 وطم نامند گل را که پیدایم نه بند
 شکام را که پیدایم نه بند
 شید لذتِ نطفه‌ی آره کردند

(۱۳۳)
 گر مسلم ز سوزین تپید است
 ز قشیش اشک تپانیم بکجاست
 هنوز از محشر جانم نماند
 جہاں را از نگاہ من پید است

(۱۳۴)
 ز شام آرزو ز غم آورده ام من
 به راز زندگی بچہ آورده ام من
 پیرس از باغباں اے گل ناز
 کہ بچہ ام بہار آورده ام من

(۱۴۶)

فیلم کو ان زوروں سے چنید
مضمون غریب سے چنید
دلم در سینی لڑو چو کج
کہ دے قطعہ

(۱۴۷)

بگم حرکت نامید کلام
کہ دے کہ کو بیاس کلام
کہین من نہ انم کہین
در بیان کہین

(۱۳۸)

مکمل کار جهان است لود است

بر آن با ابد را پدیدوار است
 حکم کرم کرم
 منور اندر ضعیف روزگار است

(۱۳۹)

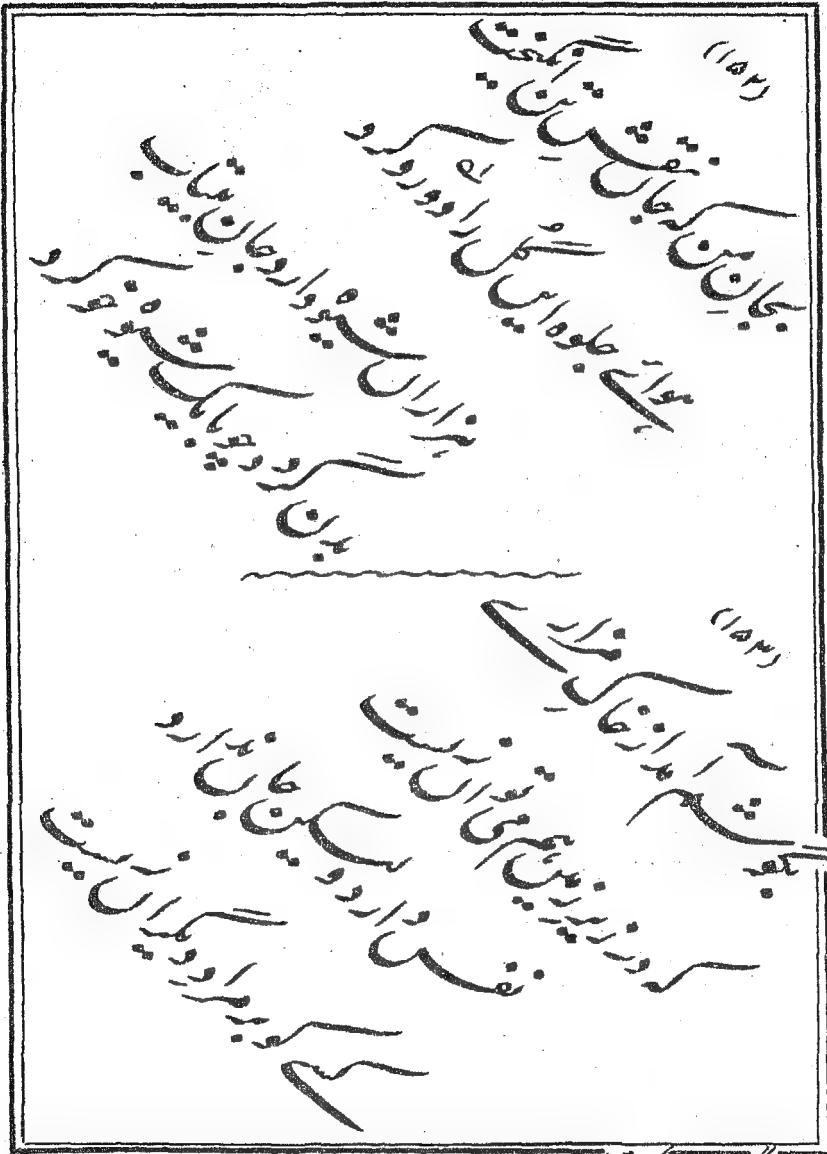
زمینی از خداوندان افکند
 و گویا کعبه و پاشی گزینی

به لایخی چنان است گزینی
 ز کعبه راه مولا گزینی

(۱۵۱)
 قبا بنے زندگانی چاک تیا
 چور آل تیان دیناک تیا
 بی پروا از آوشت پین پی باموز
 تیا شین داند در خاک تیا

(۱۵۲)
 میان لاله گل سحر میاں گیر
 زنج نغمہ خواں دین تیا
 اگر از ناتوانی گریختی
 نصیب از شباب تیا

لے گل دورو۔ ایک قسم کا پھول جو اندر سے سرخ اور باہر سے زرد ہوتا ہے۔

(۱۵۴)
 مراد حق حق در آب کرد
 غبار راه را امشب کش کرد
 گنجینه محبت لب تشنه کرد
 بیای این از راه پست کرد

(۱۵۵)
 کبریا عجز حق و حق کرد
 دل خود کلام را از عشق کرد
 ز قبال فلک بمپه پوی کرد
 حکم نه داند جان فزون کرد

انکار

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

افکار

گلِ نختین

ہنوز ہم نفسے در چمن نمی بینم بہار می رسد و من گلِ نختینم
 بہ آبجو نگریم خویش را نظارہ کنم بایں بہانہ مگر روئے نیکوے بینم
 بخامیہ کہ خطِ زندگی رستم دہ است نوشتہ اند پیامے بدرگاہِ بینم
 دلم بہ دوش و نگاہم بہ عبرتِ امروز شہیدِ جلوہ فردا تا زہ آئینم

ز تیرہ خاک و میدم قبائے گلِ بستم
 و گر نہ آستینِ اماندہ ز پروینم

دعا

اے کہ از مخماریہ فطرت بجایم رختی ز آتش صہبائے من بگداز مینائے مرا
عشق را سرمایہ ساز از گرمی فریاد من شعلہ بیباک گردان خاکِ پینائے مرا

چوں بمیرم از غبارِ من چسپِ داغِ لاله ساز
تازہ کن داغِ مرا سوزانِ بھجائے مرا

ہلالِ عید

نتوان جز شیم شوقِ رسید اے ہلالِ عید از صد نگہ براہِ تو دایمے نہادہ اند
بر خود نظر کش ز تہی دامنِ مرنج در سیئہ تو ماہِ تمامے نہادہ اند

تسخیرِ فطرت

(۱) میلادِ آدم

نعره زد عشق که خویش حکمے پیداشد	حسن لرزید که صاحب نظرے پیداشد
خبرے رفت ز گردوں شبستانِ ازل	حذرے پردگیانِ پرده درے پیداشد
آرزو بخیر از خویش باغوشِ حیات	چشم واکر دو جهانِ دگرے پیداشد
فطرت آشفت که از خاک جهان مجبور	خود گرے خود شکسته خود نگرے پیداشد

زندگی گفت که در خاک پییم همه عمر

تا ازین گنبدِ یرینه درے پیداشد

(۲) انکارِ ابلیس

نورِ بی نادان نیم سجدہ بآدم برم!	او بہ نہاد است خاک، من بہ نثر آوازم!
می تپد از سوزِ من خونِ رگِ کائنات	من بہ دو صرصرم، من بہ غوتندرم

رابطہ سالمات، ضابطہ اہمات سوزم و سانے دہم، آتش مینا گرم
 ساختہ خوش را، در شکم ریز ریز تاز غبار کن، پیکر نو آورم
 از نو من موجب چرخ سکون پذیر (۱) نقش گیر روزگار، تاب و تب جوہرم
 پیکرِ نجسم تو، گردشِ انجم ز من جاں بجاں اندرم، زندگی مضمم
 توبہ بدن جاں ہی، شور بجاں من ہم توبہ سکونِ دُنی، من تپشِ بہرم
 من ز تنک مانگاں گد یہ نکر دم سجود قاہر بے دوزخم، داور بے محترم

آدمِ خاکی نہاد، دوس نظر و کم سواد

زاد در آغوش تو پیر شود در برم

(۳) اغوائے آدم

زندگی سوز و ساز، پر سکونِ دام فاختہ شاہیں شود، آتشِ نیر دام
 هیچ نیاید تو غیرِ سجودِ نیاز خیز چو سرو بلند، بعلِ نم گام
 کوثر و نسیم برد، از تونش طِعل گیر زمینا سے تاک بادِ آئینہ فام

زشت و نکوزادہ وہم خداوند تست	لذت کردار گیر، گام بندہ جئے کام
خسبند کہ بنامیت مملکت تازہ	چشم جہاں میں کشا، بہر تماشا فرام
قطرہ بے مایہ، گوہر تابندہ شو	از سرگردوں ہفت، گیر بدریا مقام
تنیخ درختندہ، جان جانے گسل	جوہر خود را نما، آئے برس از نیام
بازوئے شاہیں کشا، خون بدوان بیز	مرگ بود باز را، ز رستین اندر گنام

تو نہ شناسی ہنوز شوق بمیر و وصل

حسیت حیاتِ دوام؟ سوختنِ ناتمام

(۴) - آدم از بہشت بیرون آمدہ میگوید

چہ خوش است زندگی را ہمہ سوز و ساز کردن

دل کوہ و دشت صحرا بہ دے گداز کردن

ز نفس دے کشا دن بے فضائے گلستانے

رہ آسمان نور دن بہ ستارہ راز کردن

بگدازمائے پنہاں، بہ نیازمائے پیدا
 نظرے اداسِ ثنا سے بحرِ یم نازِ کردن
 گئے جزئی کی ندیدن بہ ہجومِ لالہ زارے
 گئے غارِ شیش زن رازِ گل امتیازِ کردن
 ہمہ سوزِ ناتمام، ہمہ در و آرزویم
 بگماں دہم یقین را کہ شہیدِ جستجویم
 (۵) - صبحِ قیامت

(آدم در حضورِ باری)

اے کہ ز خورشید تو کو کب جا مستنیر (۱) از دلم افروختی شمعِ جہانِ ضریر
 ریخت ہنرِ نئے من بحرِ یک نائے آب تیشہ من آوازِ جگرِ غارہ شیر
 زہرہ گرفتارِ من، ماہِ پرستارِ من عقلِ کلاں کارِ من بہرِ جہانِ روگیر
 من بہ زمیں در شدم من بفلکِ شدم بستہ جاوے من ذرہ و مہرِ منیر

گرچہ فنوش مرا بر ذراہ صواب
از غلطم در گذر عذر گناہم پذیر
رام نکر دو جہاں تانہ فنوش خوریم
جز بکند نیب ز ناز نہ کرد و اسیر
تا شود از آہ گرم این بست نگیں گدا
بستن ز تار او بود مرا ناگزیر
عقل بدام آورد فطرت چالاک را
اہرمن شعلہ زاد سجدہ کند خاک را

بوتے گل

حورے بکینج گلشنِ جنت تمید و گفت
مارا کسے ز آنسوئے گردوں خبر نہاد
ناید بفہم من سحر و شام روز و شب
عقلم رہو دایں کہ بگویند مرد و زراو
گردید موجِ نکتہ از شاخِ گل دمید
پا پنچیں بعبالم فردا و دی نہاد
داکر دیشم و غچہ شد و خندہ زد دے
گل گشت برگ برگ شد و بر زمین فتاد

زندانی که بند ز پائش کُشد داند
آه کداشت است که بونام اده اند

نوائے وقت

خورشید بمانم، انجم به گریانم در من نگر می بسیم، در خود نگر می جانم
در شهر و بیابانم در کاخ و شستانم در من دروم و در مانم، در عیش فراوانم

من تیغ جہاں سوزم، من چشمہ جیوانم

چنگیزی و تیموری، شسته ز غبار من ہنگامہ افرونگی، بیک جسته شرار من
انسان جہاں او، از نقش و نگار من خون جگر مزاں، سامان بہار من

من آتش سوزانم، من روضہ ضوانم

آسودہ و سیارم، این طرفہ تماشا میں در بادۂ امروزم، کیفیتِ فردا میں

پنہاں بہ ضمیرِ من، صد عالمِ رعنا ہیں صد کوبِ غلطاں ہیں صد گنبدِ خضر ہیں

من کسوتِ انساغم، پیراہنِ یزدانم

تقدیرِ فسوں من، تدبیرِ فسوں تو تو عاشقِ لیلائے، من شستِ جنوں تو

چوں روحِ روانِ پاکم، از چند و چگون تو تو رازِ درونِ من، من رازِ درونِ تو

از جانِ تو پیدا یم، در جانِ تو پناہم

من رہو تو تو منزل، من مزرع و تو حاصل تو سازِ صدا پگے، تو گریِ ایں محفل

آوارِ آب و گل، ادربابِ مقامِ دل گنجیدہ بہ جامے ہیں ایں قلمِ بے ساحل

از موجِ بلندِ تو سر بر زدہ طوفانم

فصل بهار

(۱)

نیز که در کوه و دشت، نیمه زوایر بهار

مست ترنم همدار

طوطی و دراج و سار

بر طرف بوی بهار

گشت گل و لاله زار

چشم تماشا بسیار

نیز که در کوه و دشت، نیمه زوایر بهار

(۲)

نیز که در باغ و راغ، قافله گل رسید

بادِ بهاراں وزید
 مرغِ نوا آفرید
 لاله گریباں درید
 حسن گلِ تازه چید
 عشقِ عنیم نو خرید
 نیز کہ در باغ و راغ، قافله گل رسید

(۳)

بلبُلگاں و صغیر، صُلصُلگاں در غروش
 خونِ چمنِ گرم جوش
 اے کہ نشینی خموش
 در شکن آئینِ ہوش
 بادِ معنی ہوش

نغمہ سرا، گل بپوش
بیکلگاں در صغیر، صلصلاگاں در خوش

(۴)

مجرہ نشینی گذار، گوشہ صحرا گزین
بر لب جوئے نشیں
آپ رواں را بہ میں
ز گس تا ز آفتابیں
مختِ دل مندیں
بوسہ ز نش حبیبین
مجرہ نشینی گذار، گوشہ صحرا گزین

(۵)

دیدہ معنی کشا، اے ز عیاں بخیبر

لاله کمر در کمر
 نیمہ آتش بہر
 می چکدش چرگ
 شبنم اشک سحر
 در شفق انجم نگہ
 دیدہ معنی کُشا، اے زعیانِ خبیہ

(۶)

خاکِ چین و انمود، رازِ دلِ کائنات
 بود و نبودِ صفات
 جلوہ گرِ ہائے ذات
 آنچه تو دانی حیات
 آنچه تو خوانی ممات

بیچ نذار و ثبات
خاک چمن و نمود را ز دل کائنات

حیات جاوید

گماں مبر که بیای سید کارِ معناں
هزار باد و ناخوده در گیتا ک است
چمن خش است لیکن چمنچہ نتوان سیت
قبائے زندگیش از دم صبا چاک است
اگر زمر حیات آگهی محبت و مگیر
دلے کہ از غلش خار آرزو پاک است

بخود خزیدہ و محکم چو کوہساران می
چو خس مزی کہ ہوا تیز و شعلہ میاک است

افکارِ انجم

(۱)

شنیدم کو کہے باکو کہے گفت
 سفر اندر شربتِ مانا داند
 کہ در بحرِ یَم و پیدا سا حلے نیست
 ولے این کار و انرا منزلے نیست

(۲)

اگر انجم ہماستے کہ بود است
 گرفتار کند روزگارِ یَم
 ازیں دیرینہ تابہا، چہ سود است
 خوشا آنکس کہ محروم وجود است

(۳)

کس این بارِ گراں را بر نتابد
 فضائے نیلگونم خوش نیاید
 ز بود و ما نبودِ حبا و داں بہ
 ز اوش پستی آں خاکداں بہ

(۴)

خاکِ انساں کہ جانش بتیوار است سوارِ راهوارِ روزگار است
قبائے زندگی بر قاتمش راست کہ او نو آفرینِ تازه کار است

زندگی

شبے زارِ نالیدارِ بہار کہ این زندگی گر بیہیم است
درخشد برقِ سبک سیر و گفت خطا کردہ، خندہ یکدم است
نداغم بہ گلشن کہ برد این خبہ
سخنہا میانِ گل و شبنم است

مجاورہ علم و عشق

علم

نگاہم رازدارِ ہفت و چار است گرفتارِ کیندم و زگار است
جہاں بینم بایں سوباز کردند (۱) مرا با آنسوئے گردوں چہ کار است

چکد صد نغمہ از سازے کہ دارم

ببازارِ من گنم رازے کہ دارم

عشق

ز افسون تو دریا شعلہ زار است ہوا آتش گذار و زہر دار است

چو بامن یار بودی، نور بودی بریدی از من و نور تو نار است

بخلمت خانہ لاہوت زادی

ولیکن درِ نخِ شیطان فادی

(۲)

بیایں خاکداں را گلستاں ساز جہانِ پیر را دیکہ جواں ساز
 بیایک فترہ از در و دلم گیر تیر گردوں بہشتِ جاوداں ساز

ز روزِ آفرینش ہمدم استیم
 ہماں یک نغمہ را زیرِ دم استیم

شبنم

گفتند فرود آئے ز اوجِ مہ و پرویز
 بر خود زن و با بحرِ پر آشوبِ بیامیز

با موجِ در آویز
 نقشِ دگر آئینہ
 تابندہ گہ خینہ

من عیشِ هم آغوشی دریا نه حسیم
آس باوه که از غوش ربا بد نخشیدم

از خود نه رسیدم

ز آفاق بریدم

بر لاله چکیدم

لاله

پیش از نمود ببل و پروانه می تپید	آس شعله ام که صبح ازل در کنار عشق
گرد و شتر از غوش ز تاب من آفرید	افزودن ترم ز مهر و بهره ز تن زغم
یک شاخ نازک از تیر خاکم چونم کشید	در سینه چمن چون نفس کردم آشیان
لیکن دل ستم زده من نیارمید	سوزم ره بود و گفت یک در برم بایت

در تنگنائے شاخ بے پیچ و تاب خورد
تا جوهرم به جلوه گهر رنگ بوسید
شبم براه من گهر آبدار رخیت
خندید صبح و باد صبا کرد من وزید
ببل زگل شنید که سوزم ربوده اند
تا لید و گفت جامه هستی گراں خرید

و اگر ده سینه منت خورشید می کشم
آیا بود که باز بر آید دیشم

حکمت و شعر

بوس اندر غبارِ ناقه کم
دستِ رومی پرده محل گرفت
این فروتر رفت و تا گوهر رسید
آں بگردابِ چرخ منزل گرفت

حق اگر سوزی ندارد حکمت است
شعری که در چو سوز از دل گرفت

مجاوره مابین خدا و انسان

خدا

جهاں را ز یک آب و گل آفریدیم تو ایران و تاتار و تنگ آفریدی
من از خاک پولاد و ناب آفریدم تو شمشیر و تیر و تفنگ آفریدی

تبر آفریدی نه سال چمن را
قفس ساختی طائر نغمه زن را

انسان

تو شب آفریدی چرخ آفریدیم سفال آفریدی ایلیغ آفریدیم
بیابان و کو بهار و راغ آفریدی خنیا بان و گلزار و باغ آفریدیم

من آمم که از سنگ آئینه سازم
من آمم که از زهر نوشینه سازم

ساقی نامہ

(در نشاطِ باغ کشمیر نوشتہ شد)

نجم پر ن رست از مرغزارے	خوشا روزگارے، خوشا نو بہارے
ز فوارہ الماس بار آبشارے	زمین از بہاراں چو بالِ تدرورے
نہ غلطد ہوا جز کہ بر سبزہ زارے	نہ پیچید نگہ جس نہ کہ در لالہ و گل
چہ زیبا بنگارے، چہ آئینہ دارے	لب جو خود آرائی غنچہ دیدی؟
کہ می آید از خلوت شاخسارے	چہ شیریں نوائے چہ دلکش صدائے
ز آوائے سارے ز بانگِ ہزارے	بہ تن جاں، بہ جاں رنہ و زندہ گردو
در آمیخت بانغمہ جو بہارے	نوائے مرغ بلند آشیانے
نہا دست در دامن کوہسارے	تو گوئی کہ یزداں بہشت بریں را
رہا ساز و از مخنت انتظارے	کہ تا رجمتش آدمی زادگان را

چہ خواہم دریں گلستاں گرنہ خواہم
 سرت گردم لے ساقی ماہ سیما
 بہ ساغر فریز آبے کہ جاں را
 شفت یق برویاں ز خاک نژدم
 نہ بینی کہ از کاشغرتا بہ کاشاں
 ز چشم ام رنجت آں اشک نابے
 کشیری کہ بابتدگی خو گرفته (۱)
 خمیرش تہی از خیال بلندے
 بریشم قبا خواجہ از محنت او
 نہ در دیدہ او نہ دروغ نگاہے
 شرابے، کتابے، ربابے، نگاہے
 بیار از نیساگان مایا دگارے
 فروز و چو نورے، بسوز و چو نارے
 ہشتے فرو چین ہشت غبارے
 ہماں یک نوا بالدا ز ہر دیارے
 کہ تاشید او گل دماند ز خارے
 بے می تراشد ز سنگ مزارے
 خودی ناشناسے ز خود شرمسارے
 نصیب تنیش جامہ تار تارے
 نہ در سینہ او دل بقرارے

ازاں نمے نشاں قطرہ کشیری

کہ خاکستر شش فرید شرارے

شاهین ماهی

ماهی بچہ شوخ بہ شاہین بچہ گفت
 وارائے نہنگانِ خروشنده تراز میخ
 بایلِ گراں سنگِ زمین گیر سبک خیز
 بیرونِ توان رفت ریلِ ہمہ گیرش
 ہر خطہ جو ان است روان است روان
 ماهی بچہ پراسوز سخنِ چہرہ برافروخت
 ز دبانگ کہ شاہینم و کارم بہ زمینِ چیت
 این سلسلہ موج کہ مینی ہمہ یاست
 در سینہ او دیدہ نادیدہ بلا ماست
 با گوہر تابندہ و بالولوسے لالاست
 بالائے سر است، تہ پاست، ہمہ جاست
 از گردشِ آیام نہ فروں شدونے کاست
 شاہین بچہ خندی ز ساحل بہ خواہاست
 صحراست کہ دریاست تیر مالِ پراہاست

بگذر ز سہر آب و بہ پینائے ہوا ساز
 این نکتہ نہ بیند مگر آن دیدہ کہ میناست

اگر خواہی حیات اندر خطری

غزالے باغزالے درِ دل گفت ازیں پس درِ سم گیرم کُنْے
بصرِ اصدِ بنداں درِ کین اُٹد بکام آہواں صبحِ نہ شامے

اماں از فتنہ صیّا و خواہم

دلے ز اندیشہ آزا و خواہم

رفقش گفت اے یارِ خردمند اگر خواہی حیات اندر خطری
و ما دمِ خوشیتن را بر فساں زن ز تیغِ پاک گوہرِ تیز تر زری

خطر تاب تو اں را امتحان است

عیارِ ممکناتِ جسمِ جان است

دنیا پر عمل

بہت میں یکہ و دعوتِ عام است اینجا
 قسمتِ بادہ باندازہٴ جام است اینجا
 حرفِ آں راز کہ بیگانہٴ صوت است ہنوز
 از لبِ جامِ چکیدہٴ کلام است اینجا
 نشہ از حالِ گبیہ زند و گذشتند ز قال
 نہکتہٴ فلسفہٴ درو تہِ جام است اینجا
 ما دیرین رہنمائی دہر بر انداختہ ایم
 آفتابِ سحرِ او لبِ بام است اینجا
 اے کہ تو پاسِ غلط کردہٴ خود می داری
 آنچہ پیش تو سکون است خرام است اینجا

ما که اندر طلب از خانه بروی ناخت ایم
عالم را جان بیدیم و عمل ساخت ایم

زندگی

پرسیدم از بلند نگاه حیات چیست
گفت آن که تلخ تر از انکو تر است

گفتم که کرمک است و ز گل سرورینند
گفت آن که شعله زاد مثال سمند است

گفتم که شکر بقطرت خاش نهاده اند
گفت آن که خیر او شناسی بهی شمر است

گفتم که شوق سیر ز بردش به منزله
گفت آن که منزلش به پیشق مضمحل است

گفتم که خاکی است و بجاکش همی دهند
گفت آن که خاکی است و بجاکش همی دهند

گفتم که خاکی است و بجاکش همی دهند
گفت آن که خاکی است و بجاکش همی دهند

حکایت

شنیدم کہ در پارس مرد گرین
 بے سستی از جان کنی دید و مرد
 بناش در آمد بیزدان پاک
 کمالے ندارد بایں یک فنی
 برو جان و نا پختہ در کار مرگ
 فرستایں کن ابلہ را در فرنگ
 فرنگ آفریند نہ ہا شکوف
 کشد گرد اندیشہ پر کار مرگ
 رود چوں نہنگ بدوش بہیم (۱)
 نہ بینی کہ چشم جہاں بین ہو (۲)
 ادا فہم، رمز آشنا، نکتہ ہیں
 بر آشفست و جاں شکوہ لبریز بُرد
 کہ دارم ولے از اجل چاک چاک
 نہ اند فن تازہ حبس کنی
 جہاں نوشد و او جہاں کہنہ برگ
 کہ گیرد فن کشتن بے درنگ
 برا نگیزد از قطف بحر ژرف
 ہمہ حکمت او پرستار مرگ
 ز طیارہ او ہوا خورده ہم
 ہی گردد از غار او روز کور

(۱) ہم - طمانچہ (۲) ہو - سورج (۳) غار - گیس

تفنگش بکشتن چنان تیز دست که افروخته مرگ را دم گست
 به طرز نوی برکشد جان ز تن که خود را بخود زنده داند بدن
 خرد و گرداب پیک مرگ از فرنگ
 به تاراج جانها شود تیز چنگ

الملک لله

طارق چو بر کناره اندلس سفینه خست گفتند کار تو به نگاه خرد خطاست
 دوریم از سواد وطن باز چون رسیم؟ ترک سبب ز روی شریعت کجا است
 خندید دست خویش بشیر زد و گفت
 هر ملک ملک ماست که خداست

نامه عا سگیر

بیکی از فرزندانش که دعای مرگ پدر میکرد

ندانم که یزدان دیرینه بود
بسی دید و بنجید و بست و کشود
ز ما سین چاکان این تیره خاک
شنید است صد ناله درون خاک
بسی همچو شبیر در خون شست
نیک ناله از سینۀ او گشت
نه از گریه پر کنعان تپید
نه از درد و ایوب آه کشید

میسند آں کهنه پنجه گیر
بدام دعای تو گردد اسیر

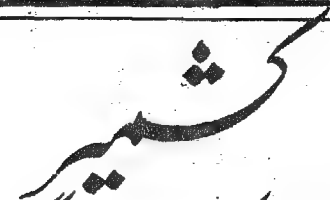
بہشت

کجا ایں روزگارے شیشہ بانے!	بہشت ایں گنبد گرداں ندارد
ندیدہ درو زنداں یوسف او	ز بنجایش دلِ نالاں ندارد
خلیل او حریف آتش نیست	کلیمش یک شر در جان ندارد
بہ صرصہ نفیت زور برق او	خط از لطمہ طوفان ندارد
یقین را در کمیں بک و مکر نیست	وصال اندیشہ ہجران ندارد
کجا آں لذت عقل غلط سیر	اگر منزل رہو بیچاں ندارد

مزی اندر بھانے کو رذوقے

کہ یزداں دارد و شیطان ندارد

رخت به کاشمکش کوه و تل و دمن نگر
 سبزه جهان بهساں بهیں لاله چین چین نگر
 باد بهار موج موج مرغ بهار فوج فوج
 صلصل و سار زوچ زوچ بر سر نار و نگر
 تانہ فتد بہ زینتش چشم پھرتنہ باز
 بستہ بچہ زو زمین برق نستر نگر
 لاله خاک بروید موج با بخت پید
 خاک شدر شدر بهیں آب شکن شکن نگر
 زخمہ بہ تار ساز زن بادہ بہ سنگیں بریز
 قافلہ بہار را انجمن انجمن نگر

دختر کے برہنے لالہ نے سمن بے
چشم برونے اوکٹ باز بخویشتن نگہ

عشق

عقل کے جہاں سو زو، یک جلوہ بیکش
از عشق بیاموز و آئین جہان تابانی
عشق است کہ درجانت کہ کیفیت انگیزد
از تاب و ترپ رومی تا حیرت فارابی
این حرف نشاط آوری گویم و می رقصم
از عشق دل ساید یا ایں ہمہ بیتابی

ہر معنی پھیلد و در حرف نمی گنجد
یک لحظہ بدل در شو، شاید کہ تو دریابی

بندگی

دوش میکده ترسایچه باده فروش گفت از من سخن دار چو آویزه بگوش
 مشرب باوه کساران کهن این دوست که تو از میکده خیزی همستی همه هوش
 من نگویم که فرو بند لب از نکته شوق ادب از دست مده باده باندازه بنوش

گرد راهیم و لے ذوق طلب جبر است
 بندگی با همه جبروت خدائی مفروش

غلامی

آدم از بے بصری بندگی آدم کرد گوهری داشت و لے نذر قباد و جم کرد
 یعنی از نخه غلامی زنگان نوار تراست من ندیدم که سگے پیش سگے سر خم کرد

پیتان شمشیر

اس سخت کوشش صیت کہ گیر زنگ آب محتاجِ خضر مثلِ کند رنی شود
مثلِ نگاہِ دیدہِ مناکِ پاک رو در جوئے آبِ دامنِ او تر نمی شود

مضمون او بہ مصرعہٴ حبیب تمام
مقت پذیر مصرعِ دیگر نمی شود

جمہویت

متاعِ معنی بیگانہ از دوسِ فطرتاں جوئی؟ ز موراں شوخیِ طبعِ سلیمانے نمی آید
گریز از طرزِ جمہوری غلامِ پختہ کارے شو کہ از مغزِ دو صد خرکدِ انسانے نمی آید

بہ مبلغ اسلام در فرنگستان

زمانہ باز برافروخت آتشِ نمرود
 بیا کہ پر وہ ز دِواغِ جگر بر اندازیم
 کہ آشکار شود جو مسلمان
 ہزار نکتہ زوی پیشِ لبرانِ فرنگ
 کہ آفتابِ جهانگیر شد ز عریانی
 گداختی صنماں را بہ سلمِ برہانی
 شرارِ شوقِ فشاں در ضمیرِ تورانی
 خنجرِ شہرِ سلیمی بدہ حجازی را
 بہ بزمِ اجمیانِ تازہ کن غزلِ خوانی
 رہِ عراق و خراسان لے مقامِ شنل
 بے گذشت کہ در انتظارِ زخمِ رست
 چہ نغمہ ہا کہ نہ خوں شد بہ سازِ افغانی

حدیثِ عشق بہ اہلِ ہوس چہ میگوئی
 بچشمِ مورکش سرِ سیمائی!

لسان العصر اکبر موعوم

درینجا کہ رخت از ہاں بست اکبر	جیاش بحق بود روشن دل سے
سیر ذرۂ طورِ معنی کیلئے	بہ تجنائتِ دورِ حاضر خلیلے
گئے گریہ اوچو ابر بہار سے	گئے خندۂ اوچو تیغِ اسیلے
نوائے سحر گاہِ اوکارواں را	اذانے درائے پیامِ رحیلے
زولہار بایں ذلالت و غرتے	بحبانہا کشیندہ سلسیلے

وما غش ادب غرۂ عشق و مستی
دلش پرورش دادۂ جبریلے

غنی کشمیری

نوا سنج کشمیری مینو طسیر	غنی آں سنگھوئے بیل صفیر
چورفت از سر تختہ راوا گذاشت	چواند رسرا بود، در بستہ داشت
عجب ارداز کار تو ہر کسے	یکے گفتش اے شاعر دل سے
فقیر و باتسليم معنی امیر	بیا سنج چہ خوش گفت مرد فقیر
دریں خانہ جو من متاع کجاست	زمن آنچہ دیدند یاراں رواست
متاع گرانے ست خانہ اش	غنی تانشیند بہ کا شانہ اش

چو آں محفل افروز در خانہ نیست

تہی تر ازین سیج کا شانہ نیست

خطاب بہ مصطفیٰ کمال پشا اللہ

(جولائی ۱۹۲۲ء)

اُمّے بود کہ ما از اثر حکمت او
 واقف از ستر نہا مخانیہ تقدیر شدیم
 اصل مایک شریر باختہ رنگے بودت
 نظرے کر وہ غور شدید جاگیر شدیم
 محکمۂ عشق فروشت دل پیر حرم
 در جہاں خوار باند ازہ تمقصیر شدیم
 باد صحر است کہ با فطرت مادر سازد
 از نفسہائے صبا غنچہ دگر شدیم
 آہ آں غلغلہ کز گنبد افلاک گذشت
 نالہ گر دید چو پاسبانم وزیر شدیم
 اے بسا صید کہ بے ام بقتراکندیم
 در بغل تیر و کمان گشتہ پنجہ شدیم
 ”ہر کجا راہ دہد اسپ براں تازہ ما“

بار مامات دریں عرصہ بتدبیر شدیم“ (نظیری)

طیارہ

سر شاخ گل طائرے یک سحر
 ننداوند بال آدمی زاوہ را
 بدو گفتیم اے مرغک باو سنج
 ز طیارہ ما بال و پر ساختیم
 چہ طیارہ آں مرغ گردوں سپر
 بہ پرواز شاہیں بہ نیرو عقاب
 بگردوں خروشنده و مند جوش
 خرد ز آب و گل جبریل آفرید
 چو آں مرغ زیرک کلام شنید
 پیش را بہنقا رخارید و گفت
 ہمی گفت با طائران و گر
 زمین گیر کردند این سادہ را
 اگر حرف حق با تو گوئیم مرغ
 سوئے آسمان بہ بگذر ساختیم
 پرواز بال ملک تیز تر
 بحشمش ز لاہور تا فاریاب
 میان نشین چو ماہی خموش
 زمین را بگردوں دلیل آفرید
 مرا یک نظر آشنایانہ دید
 کہ من آنچہ گوئی ندارم شکفت

مگر ای نگاه تو بر چون و چند
ایر طسم تو پست و بلند

تو کار زمین را انکو ساختی؟

که با آسمان نیز پروا نداشتی؟ (سعدی)

عشق

آں حرف دل فروز که راز است و راز نیست

من فاش گویم که شنید؟ از کجا شنید؟

وز دید ز آسمان و به گل گفت شبنم بش

بلبل ز گل شنید و ز بلبل صبا شنید

تہذیب

انساں کہ رخ ز غازہ تہذیب بر فروخت
 خاک سیاہ خویش چو آئینہ وانمود
 پوشید پنجه را تہ دستانہ حیدر
 افسونی قلم شد و تیغ از کمر کشود
 این بواہوس صنم کدہ صلح عام ساخت
 رقصید کرد ابو بنوا مائے چنگ و خود
 دیدم چو چنگ پر وہ ناموس او درید
 جَزَيْفَاكَ الدِّمَا وَخَصِيْمُ مَبِيْنُ نَبُو

مِثاقی

(غزلیات)

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مِی ماتی

بهار تابه گستان کشید بزم سُرود
 نوا نئے بلبیل شوریدہ چشم غنچه کشود
 گمان مبد کہ سرشتند در ازل گل ما
 که ما هنوز خیالیم در ضمیر وجود
 به علم غره مشو کارے کشی دگر است
 فقیه شهر گریبان و آستین آلود

بهار برگ پرانده را بهم بر بست
 نگاه ماست که بر لاله رنگ آب افزود
 نظر خویش فرو بسته را نشان این است
 دگر سخن نه سراید ز غائب و موجود
 شبی به میکده خوش گفت پیر زنده دل
 بهر زمانه حسیل است و آتش نمرود
 چه نقشها که نه بستم به کارگاه حیات
 چه رفتنی که نه رفت و چه بودنی که نه بود
 به دیریاں سخن زرم گو که عشق غنیور
 بنائے بتکده افکنند در دل محمود

حلقہ بستند سر تربت من نوحہ گراں
 دلہراں، زہرہ و شاں، گلبنان، سیم براں
 درچمن قافلہ لالہ و گل رخت کشود
 از کجبا آمدہ انداین ہمہ خونیں جگراں
 اے کہ در مدرسہ جوئی ادب دانش و ذوق
 نخر و بادہ کس از کار گہ شیشہ گراں
 خرد افزود مرا درس حکیمانِ فرنگ
 سینہ افروخت مرا صحبت صاحبِ نظراں
 برکش آں نغمہ کہ سرمایہ آب و گل تست
 اے ز خود رفتہ تھی شوز نوائے و گراں

کس ندانست کہ من نیز بہائے وارم
 آں متاعم کہ شود دست زو بے بھراں

می تراشد فکر ما هر دم خداوندی دگر
 رست از یک بند تا افتاد در بندے دگر
 بر سر بام آفتاب از چهره بیابانه کش
 نیت در کوئے تو چوں من آرزو مندے دگر
 بکه غیرت می برم از دیده بنیائے خویش
 از نگه باغم به رخسار تو رو بندے دگر (۱)
 یک نگه، یک خنده و زوید، یک تابنده اشک
 بهر پیمان محبت نیت سو کندے دگر
 عشق را نازم که از بیتابی روز مسراق
 جان ما را بست با درد تو پیوندے دگر
 ناشوی بیابک تر در ناله لے مرغ بهار
 آتشے گیر از حریم سینه ام چنڈے دگر

چنگ تیموری شکست آهنگ تیموری بجاست
 سرپروں می آرد از سازِ سمرقندے دگر
 رہ مدہ در کعبہ لے پیرِ حرم اقبال را
 ہر زماں در آستین دارد خداوندے دگر

مرا ز دیدہ بینا شکانت دگر است
 کہ چوں بجلوہ در آئی حجابِ من نظر است
 بہ نوریاں ز من پا بہ گل پیامے گوے
 حذر ز مشیتِ غبارے کہ خوشننگد است
 نواز نیم و بہ بزمِ ہسار می سوزیم
 شر بہ مشیتِ پرما ز نالہ سحر است

مثال لاله فتاوم بگوشه چمن
 مرا ز تیرنگا ہے نشانہ بر جگر است
 بہ کیش زندہ دلاں زندگی جفا طلبی است
 سفر بکعبہ نکر دم کہ راہ بے خطر است
 ہند از انجمن آراستند و بر چیدند
 دریں سراچہ کہ روشن ز شعلِ قمر است
 ز خاکِ خویش بہ تعمیر آدے برخیزند
 کہ فرصت تو بقدر تبسم شرر است
 اگر نہ بوالہوسی با تو بکشتہ گویم
 کہ عشق پختہ تر از نالہ ہائے بے اثر است

نوائے من بہ عجم آتش کھن فروخت
 عرب ز نعمتہ شوقم ہنوز بے خبر است

بایں ہسانہ دریں بزمِ محرمے جویم
 غزل سرایم و چینامِ آشنا گویم
 بخلوتے کہ سخن می شود حجابِ آنجا
 حدیثِ دل بزبانِ نگاہِ میگویم
 پئے نظارہٴ روئے تو می کنم پیش
 نگاہِ شوق بہ جوئے سرشکِ می شویم
 چو غنچہ گر چہ بکارم گرہ زنند و لے
 ز شوقِ جلوہ کہ آفتابِ می رویم
 چو موج سازِ وجودم ز سیلِ بے پرداست
 گماں مبر کہ دریں بحرِ ساعے جویم
 میانہٴ من و او ربطِ دیدہ و نظر است
 کہ در نہایتِ دوری ہمیشہ با اویم

کشید نقشِ جهانے بہ پر وہ چشم
 ز دستِ شعبدہ بازے اسیرِ جاویم
 درونِ گنبدِ در بستہ اش بگنجیدم
 من آسمانِ کهن را چو غارِ پسویم
 بہ آشیاں نہ نشینم ز لذتِ پرواز
 گم بہ شاخِ کلم گاہ بر لبِ جویم

خیزد نقابِ برشا، پردگیانِ ساز را
 نفسِ تازہ یاد دہ، مرغِ نوا طراز را
 جاوہ ز خونِ رہرواں تختہ لالہ در بہار
 ناز کہ راہ می زند قافلہ نیار را؟

دیدۀ خوابناک او گر به چمن کشود
 رخصت یک نطن بدیده، نگر س نیم باز را
 حرفِ نگفته شمس ابر لب کو دکان رسید
 از من بے زباں بگو، حلو تیان را ز را
 سجدۀ تو بر آورد، از دل کافراں فروش
 لے کہ در از تر کنی، پیش کساں نماز را
 گر چست عیش عشق را، عقل بهائے کم نهد
 من ندہم بہ تخت جم، آہ جگر گداز را
 برہمنے بہ عنز نوی گفت کرامتم بنگر
 تو کہ صنم شکستہ، بندہ شدی ایاز را

بھلا زمانِ سلطانِ خبر سے وہم زراز سے
 کہ جہاں تو اں گرفتِ بنوائے دگداز سے
 بتارِ خود چہ نازی کہ بہ شہرِ درو منداں
 دلِ غنہ نوی نیرزد بہ تبسمِ ایاز سے
 ہمہ ناز بے نیازی، ہمہ ساز بے نوائی
 دلِ شاہ لرزہ گیر و زگدائے بے نیاز سے
 ز مقامِ من چہ پر سی بہ طلسمِ دلِ اسیرم
 نہ نشیبِ من نشیبِ نہ فرازِ من فراز سے
 رہِ عاشقی رہا کن کہ باد تو اں رسیدن
 بدلِ نیاز مند سے بہ نگاہِ پاکباز سے
 بہ رہِ تو ناتمام، ز تغافلِ تو حشام
 من و جانِ نیم سوز سے، تو و چشمِ نیم باز سے

ره دیر تخت گل ز حبیبین حبه ریزم
 که نیاز من بگنج بدو رکعت نمازے
 ز ستیز آشنایاں چه نیاز و نماز خمیسه
 د لک بهانه سوزے بگم بهانه سازے

بیا که ساقی گل چهره دست بر چنگ است
 چمن ز باد بهاراں جواب از رنگ است
 حس از خون دل نو بهار می بندد
 عروس لاله چه اندازه تشنه رنگ است
 نگاه می رسد از نغمه دل افروزے
 بمسخری که بر دجامه سخن تنگ است

چشم عشق نگه تا سراغ او گیری
 جهان چشم خرد سمیما و نیزنگ است
 ز عشق درس عمل گیرد هر چه خواهی کن
 که عشق جوهر پرورش است و جان فرنگ است
 بلند تر ز سپهر است منزل من و تو
 براه قافله خورشید میل فرنگ است
 ز خود گذشته است قطره محال اندیش
 شدن به بحر و گهر بر نخاستن نگ است
 تو قدر خویش ندانی به ساز تو گیرد
 و گرنه بس درخشنده پاره سنگ است

صورت نرپرستم من، بخت نده شکستم من
 اس سبیل سبک سیرم، هر بند گسستم من
 در بود و نبود من، اندیشه گمانها داشت
 از عشق هویدا شد، این نکته که هستم من
 در دیر نیاز من، در کعبه نماز من
 ز تار بدو شستم من، تسبیح بدستم من
 سزایه در د تو، غارت نتوان کردن
 اشک که ز دل خیزد، در دیده شکستم من

من زان بگفتارم، دیوانه به کردارم
 از بادۀ شوق تو، هشیارم و مستم من

ہو اے فرودیں گلستان میخانہ می سازد

سبواز غنچہ می ریزد، زگل ہمسپانہ می سازد

محبت چوں تمام افتد، رقابت از میاں خیزد

بہ طوف شعلہ پروانہ با پروانہ می سازد

بہ ساز زندگی سوزے، بہ سوز زندگی سانے

چہ بیدردانہ می سوزد چہ بیتابانہ می سازد

تنش از سایہ بال تدریج لڑی گریو

چو شاہیں زادہ اندر نفس باوانہ می سازد

بگو اقبال راے باغبان رخت از چین بند

کہ این جا دو نوا مارا زگل بیگانہ می سازد

از ما بگو سلا می آں ترکِ تند خو را
 کاتش زد از نگاہِ یک شهر آرزو را
 این نکته را شناسد آں دل که در دمنده است
 من گر چه توبه گفتم نشکسته ام سبوح را
 اے بلبل از وفایش صدمه بار با تو گفتم
 تو در کفِ رگیری باز این رسیده بورا
 رمز حیات جوئی؟ جز در پیش نیابی
 در تلم آرمیدن ننگ است آبجو را
 شادم که عاشقان را سوزِ دوام دادی
 در ماں نیامدیدی آزارِ جستجو را
 گفتی مجو و صالم بالاتر از خمیالم
 عذر نو آنسردیدی اشکِ بهانه جو را

از نالہ برگلستان آشوبِ محشر آور
تا دمِ بر سینه چید مگذار مائے و ہو را

آشنا ہر خار را از قصہٴ ما ساختی
در بیابانِ جنوں بردی و رسوا ساختی
جُسمِ ما از دانیہ تم تقصیرِ او از سجدہ
نے بآن سجی پارہ می سازی نہ با ما ساختی
صد جہاں می روید از کشتِ خیالِ ما چو گل
یک جہاں و آں ہم از خونِ تمنا ساختی
پر تو حسنِ تو می افتد برون مانند رنگ
صورتِ مے پرودہ از دیوارِ مینا ساختی

طرحِ نوانگن کہ ماجدِ تپسند افتادہ ایم
 ایں چہ حیرت خانہ امروز و سدا ساختی

خوش آنکہ رختِ خرد را بہ شعلہٗ مے سوخت
 مثالِ لالہ متابعِ ز آتش اندوخت
 تو ہم ز ساغرِ مے چہرہ را گلستاں کن
 بہار، خرقدہ فروشی بہ صوفیاں آموخت
 دلم تپید ز محرومیِ فقیہِ حرم
 کہ پیرِ میکہ جاے بفتویٰ نفروخت
 منج و تدبیرِ سرود از نوائے بے اثرم
 ز برقِ نغمہ تو اں حاصلِ سکندر سوخت

صبا بہ گلشن و میر سلام ما برساں
کہ چشمِ نکتہ و راں خاکِ آں دیارِ افروخت

بیار بادہ کہ گردوں بجامِ ماگر دید
مشالِ غنچہ نوا باز شاخارِ مید
خورمِ سیا و تنکِ نوشیِ امامِ حرم
کہ جز بہ صحبتِ یارانِ راز داں غنچید
فزونِ قبیلہٗ آں پختہ کار باد کہ گفت
چراغِ راہِ حیات است جلوہٗ امید
نوازِ حوصلہٗ دوستانِ بلند تر است
غزلِ سدا شدم آنجا کہ مچکی پس شنید

۱۔ جرنی میں ایک شہر ہے جہاں گوسٹے نے اپنی زندگی کا بہت حصہ بسر کیا اور بعد ازاں انتقال وہیں فرما ہوا

عیار معرفت مشتری است جنس سخن
 خوشم از آنکه متاع مرا کس نخرید
 ز شعر و کوش اقبال می توان دریافت
 که درس فلسفه میداد و عاشقی ورزید

تیر و سنان و خنجر و شمشیرم آرزوست
 بامن میا که مسلک شبیرم آرزوست
 از بهر آشیانه خس اندوزیم گنگر
 باز این نگر که شعله در گیسوم آرزوست
 گفتند لب به بند و ز اسرار ما گم
 گفتم که خیر! آخره تکبیرم آرزوست

گفتند هر چه در دلت آید ز ما بخواه
 گفتیم که بے جای تفتیریم آرزوست
 از روزگار خویش ندانم جز این قدر
 خواهم زیاده رفته و تعبیرم آرزوست
 کو آن نگاه ناز که اول دلم ربود
 عمرت در از باد همساں تیرم آرزوست

دانه سبجه به ز تار کشیدن آموز
 گر نگاه تو دو بین است ندیدن آموز
 پاز خلوت کده غنچه بروں زن چو شمیم
 بنسیم سحر آمیز و وزیدن آموز

آمدند اگر شبنم بے مایه ترا
 خیزد و بر دایغ دل لاله چکیدن آموز
 اگر ت خار گل تازه رس ساخته اند
 پاس ناموس چمن دار و خلیدن آموز
 باغبان گرز خیابان تو بر کشد ترا
 صفت سبزه دگر باره دیدن آموز
 تا تو سوزنده تر و تلخ تر آئی بیرون
 عزلت خم کده گیر و رسیدن آموز
 تا کجا در تیر بال دگراں می باشی
 در هوای چمن آزاده پریدن آموز

در تیر خانه ز دم، منع بچکانم گفتند
 آتش در حرم افروز و تمپیدن آموز

ز خاک خویش طلب آتش که پیدانیت
 تجلی دگرے در خورقت ضانیت
 اگر چه عقل فسوں پیشہ شرکے انگینت
 تو دل گرفتہ نہ باشی کہ عشق تنہانیت
 تو رہ شناس نہ، وز مقام بخبری
 چہ نغمہ ایست کہ در بر بطریعے نیست
 نظر خویش چناں بستہ ام کہ جلوہ دوست
 جہاں گرفت و مرا فرصت تماشانیت
 بیا کہ غلغلہ در شہر دہراں فگنیم
 جنون زندہ دلاں ہرزہ گرد صحرائیت
 ز قید و صید ہنگام حکایت آور
 مگو کہ زورق مار و شناس دریا نیست

مریدِ محبتِ آں رُہروم کہ پانگذاشت
 بہ جادو کہ درو کوہ و دشت و دریا نیست
 شریکِ حلقہٴ زندانِ بادہ پیمایاں
 حذر ز بیعتِ پیرے کہ مردِ غوغا نیست
 برہنہٴ حرف نہ گفتن کمالِ گویائی است
 حدیثِ خلوتیاں بندہٴ رمز و ایمان نیست

موج را از سینہٴ دریا گستن می توان
 بحرِ بے پایاں بجوئے خویش بستن می توان
 از نوای می توان یک شہرِ دل درخون نشان
 یک چمن گل از نیسے سینہٴ خستن می توان

می توان جبریل را کجشک دست آموز کرد
 شپرش باموئے آتش دیده بستن می توان
 اے سکندر باسلطنت نازک تراز جام جم است
 یک جہاں آئینہ از سنگے شکستن می توان
 گر بنو محکم شوی سیل بلا انگیز چسیت
 مثل گوهر در دل دریا شستن می توان

من فقیر بے نیازم مشربم این است و بس
 مومیائی خواستن نتوان شکستن می توان

صد ناله شکیبے صد صبح بلا خیزے
 صد آہ شرر ریزے یک شعر دلاویزے

در عشق و ہوسناکی دانی کہ تفاوت چیست
 آن تیشہ فرما دے این جیلہ پرویزے
 با پروگیاں برگو کایں مشیت غبار من
 گردیت نظر بازے خاکست نگہ خیزے
 ہوشم بردے مطرب مستم کندے ساقی
 گلبانگ دل آوینے از مرغ سحر خیزے
 از خاک سمرقندے ترسم کہ دگر خیزد
 آشوب ہلاکوئے ہنگامہ چنگیزے

مطرب غزلے بیتے از مرشد روم آور
 تا غوطہ زند جانم در آتش تبریزے

باز بہ سرمہ تاب دہ چشمِ کرشمہ زائے را
 ذوقِ جنوں دو چند کن شوقِ غزل سرایے را
 نقشِ دگر طراز دہ آدمِ بچہ تر بہار
 بعبتِ خاک ساختن می نہ سز و خدائے را
 قصہٴ دل نگفتنی است در دجلہٴ گفتنی است
 حلاوتیاں یکجا برم لذتِ ہائے ہائے را
 آہِ درونہ تاب کو اشکِ جگر گداز کو
 شیشہٴ بنگ می زخمِ عقل گرہ کشائے را
 بزم بہ باغ و راغ کش زخمہ بہ تارِ چنگِ ن
 بادہٴ بخور غزل سرائے، بند کشائے قبائے را
 صبحِ دمید و کارواں کرو نماز و نعت بہت
 تونش نیدہ مگر نہ مزملہ در اسائے را

نازِ شہاں نمی کشم ز جسمِ کرم نمی خورم
در نگرے ہوس فریبِ ہمتِ این گدائے را

فریبِ کشمکشِ عمتل ویدنی دارد
کہ میسرِ قافلہ و ذوقِ رُسنی دارد
نشانِ راہِ زمتلِ ہزارِ جیلہ پیرس
بیا کہ عشقِ کمالے ز یک فنی دارد
فرنگ گر چہ سخن با ستارہ می گوید
حذر کہ شیوہ او رنگِ جوزنی دارد
زمرگ و زیست چہ پرسی دریں رباطِ کهن
کہ زیست کا ہش جاں مرگ جاکنی دارد

سہ مزار شہید اں یکے عنانِ درخش
 کہ بے زبانی ما حرفِ گفتنی دارد
 و گر بدشتِ عرب نیمہ زن کہ بزمِ عجم
 مے گزشتہ و جامِ شکستی دارد
 نہ شیخ شہر نہ شاعر نہ خرقہ پوش اقبال
 فقیرِ راہ نشین است و دل غنی دارد

حسرتِ جلوۂ آں ماہِ تمامے دارم
 دستِ بر سینہ نظرِ بلبِ با مے دارم
 حسنِ می گفت کہ شامے نہ پذیرد سحر
 عشقِ می گفت تب تابِ دوا مے دارم

نہ بامروز اسیرم نہ بہ فردا نہ بہ دوش
 نہ نشیبی نہ فرازے نہ مقامے دارم
 بادۂ رازم و پیا نہ گسارے جویم
 در خراباتِ مغاں گردشِ جامے دارم
 بے نیازانہ ز شوریدہ نوایم مگذر
 مرغِ لاهوتم و از دوست پیامے دارم

پرودہ برگیرم و در پرودہ سخن میگویم
 تیغِ خونریزم و خود را بہ نیامے دارم

بشاخِ زندگی مانے ز تشنہ لبی است
 تماشِ چشمہٴ حیاں دلیلِ کم طلبی است

حدیثِ دل بکہ گوئم چہ راہ برگسیرم
 کہ آہ بے اثر است و نگاہ بے ادبی است
 غزل بزمزمہ خواں پر وہ پست تر گرداں
 ہنوز نالہ مرغاں نواسے زیرِ لہی است
 مستارع قافلہ ماجبِ زبیاں بردند
 ولے زباں نکشائی کہ یارِ ماعربی است
 نہاں ترک ز برقِ فرنگ بار آورد
^{ظہورِ مصطفوی} را بہسانہ بولہبی است
 مسج معنی من در عیارِ ہند و عجم
 کہ اہلِ ایں گہ از گریہ ٹائے نیم شبی است
 بیا کہ من ز حشمِ پیرِ روم آوردم
 مے سخن کہ جواں تر ز بادہ غنہی است

فرقتی نہ ہند عاشق در کعبہ و تجھ نہ
 ایں جلوتِ جانانہ آں خلوتِ جانانہ
 شادم کہ مزارِ من در کوئے حرم بستند
 راہے ز مرثہ کاوم از کعبہ بہ تجھ نہ
 از بزمِ جہاں خوشتر از عور و جہاں خوشتر
 یک ہمدم فرزاند و ز بادہ دو پیماہ
 ہر کس نگھے دارد، ہر کس سخنے دارد
 در بزمِ تو می خیند و افسانہ ز افسانہ
 ایں کیست کہ بردہا آوردہ شیخونے؟
 صد شہر تہتا را بغیر از دہ تترکانہ
 در دشتِ جنون من جبریل زبوں صیدے
 یزدان بہ کشت آورے ہمتِ مردانہ

اقبال بہ منبرِ زرِ رازے کہ نہ باید گفت
ناچختہ بروں آمد از خلوتِ میحنا نہ

بے تو از خوابِ عدم دیدہ کشودن نتوان
بے تو بودن نتوان با تو نبودن نتوان
در جهان است دلِ ماکہ جہاں در دلِ مات
لب فرو بند کہ این عتدہ کشودن نتوان
دلِ یاراں ز نوامائے پریشانم سوخت
من ازاں نغمہ پییدم کہ سرودن نتوان
اے صبا از تنک افشانیِ شبِ نیم چہ شود
تب و تاب از جگرِ لالہ ربودن نتوان

دل بحق بند و کشادے ز سلاطین مطلب
کہ حبس بر در این مشکدہ سودن نتوان

ایں گنبد مینائی، ایں پستی و بالائی
در شد بدل عاشق، با این ہمہ پنهانی
اسرار ازل جوئی؟ بر خود نظرے واکن
یکتائی و بیاری، پنهانی و پیدائی
اے جانِ گرفتارم دیدی کہ محبت چیست؟
در سینه نیاسائی از دیدہ بروں آئی
بر خیز کہ فرور دیں افروخت چراغ گل
بر خیز و دے بنشیں بالالہ صحرائی

عشق است ہزار افسوں حسن است ہزار آئین
 نے من بہ شمار آیم نے تو بہ شمار آئی
 صدرہ بہ فلک بر شد، صدرہ بہ زمیں در شد
 غاف تانی و فقوری، جمشیدی و دارائی
 ہم با خود و ہم با او، ہجراں کہ وصال است ایس؟
 اے عقل چہ میگویی، اے عشق چہ فرمائی

بہ یکے از صوفیہ نوشتہ شد
 ہوس منزل لیلی نہ تو داری و نہ من
 جگر گرمی صبر نہ تو داری و نہ من
 من جواں ساقی و تو پیر کهن میکہ
 بزم ماتش نہ و صہبائہ تو داری و نہ من

دل و دین در گرو زهره و شانِ عجی !
 آتشِ شوقِ سلیمی نه تو داری و نه من
 خرنسُ بود که از ساحلِ دریا چیدیم
 دانه گوهی که یکتا نه تو داری و نه من
 و گر از یوسف گم گشته سخن نتوان گفت
 تپشِ خونِ زحینا نه تو داری و نه من

په که با نورِ چرخِ ته داماں سازیم
 طاقتِ جلوهِ سینا نه تو داری و نه من

دلیلِ مندلِ شوقم به اتمم آدین
 شدرز آتشِ ناہم بجاکِ خویش آمین

عروسِ لاله بروں آمد از سدا چہ ناز
 بیا کہ جانِ تو سوزم ز حرفِ شوق انگیز
 بہر زمانہ بہ اسلوبِ تازہ می گویند
 حکایتِ عنیم فرما دو عشرتِ پرویز
 اگر چہ زادۂ ہندم فروغِ چشمِ من است
 ز خاکِ پاکِ بخارا و کابل و تبریز

در ہبانِ دلِ ماد وِ تہم پیدائیت
 انقلابیتِ ولے شام و سحر پیدائیت
 واسے آں قافلہ کز دوئی ہمت میخواست
 رگزارے کہ درویشِ خطِ پیدائیت

بگذر از عقل و در آویز بوجِ یلمِ عشق
 که در آں جَوّے تنکِ مایه گسپیدانیت
 آنچه مقصودِ تنگ و تازِ خیالِ من و تست
 هست در دیده و مانند نطفه پیدانیت

تب و تابِ بتکده عجم ز سبب سوز و گدازِ من
 که بیک نگاه محمدِ عربی گرفت حجازِ من
 چه کنم که عقل بهانه جو گرے بروئے گره زند
 نظریه! که گردشِ حشیم تو شکند طلسمِ مجازِ من
 ز سدفوں گری خروبه پیدین دلِ زند
 ز کشتِ فلسفیاں در احبیم سوز و گدازِ من

گریہ مابے اثر نالہ مانا رسا است
 مہل این سوز و ساز یک دلِ خونین نو است
 در طلبش دلِ تنید ویر و حرم آفرید
 مابہ تمنائے او، او بتمائے ماست
 پروگیاں بے حجاب امن بہ خودی در شدم
 عشقِ غیورم نگر بمیل تماشا کر است
 مطرب مے خانہ دوشِ نکتہ و کشِ مژد
 بادہ چشیدن خطاست بادہ کشیدن واست
 زندگی رہرواں در تنگ نماز است و بس
 قاضی موج را جادہ مہنزل کجاست
 شعلہ در گیر زو بر خس و خاشاکِ من
 مرشدِ رومی کہ گفت "مہنزل ما کبریا است"

نفس فرنگ

منقش فرنگ

پیام

از من اے بادِ صبا گوئے بدانائے فرنگ
 محفل تا بالِ کشور است گرفتار تراست
 برق را این جہگرمی زند آں رام کند
 عشق از محفلِ فسوں پیشہ جگر دار تراست

چشم جز رنگ گل و لاله نم بیند ورنه
 آنچه در پرده رنگ است پدیدار تر است
 عجب آن نیست که اعجاز سیاحداری
 عجب این است که بیمار تو بیمار تر است
 علم و حکمت اگرش نخوئی سگی باز دهد
 آدمی زاده و دانا ز دوا نوار تر است

خواجہ را قیمت عیش است اگر مزدِ نعلام
 بنده آزاد تر و خواجہ گرفتار است

زندگی و عمل

در جواب نظم ہائے ناموسوم بہ سوالات

سائل افتادہ گفت گرچہ بے زیتیم
 بیچ معلوم شد آہ کہ من چیتیم
 موج ز خود رفتہ تیز خرا میدو گفت
 ہستم اگر میروم گر زوم نیستم!

جمعیت القوام

برفتد تا روشِ رزمِ دریں بزمِ کن دردندانِ جہاں طرحِ نو انداختہ اند
 من ازین شبیں ناغم کہ کفنِ فردے چند بہر تقسیمِ قبورِ انجمنے ساختہ اند

(۱) گوشے کا ہوطن و ہمصر شاعر تھا۔

شوپن مارو نیشا

مرغی ز آشیانه بسید چمن پرید
 خار ز شاخ گل به تن نازکش غلید
 بدگفت فطرت چمن روزگار را
 از درد خویش و هم ز غم دیگران تپید
 دانه ز خون بگیند لاله را شد
 اندر طلسم غنچه فریب بهار دید
 گفت اندرین سرا که بنایش فاده کج
 صبحی کجا که چرخ درو شامانه چید
 نالید تا بحصوله آن نوا طرد از
 خون گشت نغمه وز دو چشمش فرو چید

سوزِ فغان او بدل بددے گرفت
 بانوکِ خویش خار ز اندام او کشید
 گفتش کہ سودِ خویش ز جیبِ زیاں برآر
 گل از تنگناں سینہ زرد ناب آسید
 درماں ز درد ساز اگر خستہ تن شوی
 خوگر بہ خار شو کہ سدا پا چمن شوی

فلسفہ سیاست

فلسفی را با سیاست داں یک میزاں منج
 چشمِ آں خورشید کوئے دیدہ آیں بے نے
 آں تراشد قول حق را حجتِ ناستوار
 وین تراشد قول باطل را دلیلِ محکم

صحبتِ فکال

(در عالم بالا)

طالسانے

بارکشِ اہرمنِ شکرِ فی شہرِ یاد
از پئے نانِ جویں تیغِ ستمِ کبرِ شید
زشتِ بہ پیشِ نکوستِ مغرِ نازِ زپوست
مردکِ بیگانہ دوستِ سینہِ خوشیاںِ دید
واروئے بہوشی است تاجِ کلیسا وِطن
جانِ خدا واد را خواجہ بجائے خرید

کارل مارکس

رازدانِ جزو و کل از خویش نامحرم شد است
آدم از سرمایہ داری قاتلِ آدم شد است
ہیگل

جلوہ دہد باغِ دراغِ معنیِ مستور را
عینِ حقیقتِ نگرِ خنظل و انگور را

فطرت اخلاص و خیر لذت پیکار داد خواجہ و مزدور را آفرودامور را

طاسٹائے

عقل دور و آفرید فلسفہ خود پرست با درس رضامی ہی بندہ مزدور را

مزدک

دانیہ ایراس زکشت زار و قیصر بر مید مرگ نومی رقصہ اند قصہ سلطان و مہر

مدتے در آتش فرود می سوز و خلیل تاتہی گرد و عرش از خداوندان سپہ

دور پرویزی گذشت لے کشتہ پر و خیز نعمت گم گشتہ خود را ز خسر باز گیر

کوہکن

نگار من کہ بے سادہ و کم آمیز است

ستیزہ کیش و ستم گوش و تنہ انگیز است

برون او ہمہ بزم و درون او ہمہ رزم

زبان او ز سیح و دوش ز چکنیز است

گست عقل جنون رنگ بست دیده گداخت
 در آجبلوه که جانم ز شوق لبریز است
 اگر چه تیشه من کوه را ز پا آورد
 هنوز گردش گردون بکام پریز است
 ز خاک تا به فلک هر چه هست ره پیماست
 قدم کشائے که رفتار کاروان تیز است

نیمشا

از سستی عناصر انساں دش تنبید
 نکر حکیم پیکر محکم تر آفرید
 انگند در فرنگ صد آشوب تازه
 دیوانه بکار گم شیشه گرسید

حکیم آئن سٹائن

جلاوے می خواست مانند کلیم صاحب
 تا خمیر تنیر او کشود اسرار نور
 از فراز آسمان تا چشم آدم یک نفس
 زود پروازے کہ پروازش نیاید در شعور
 خلوت او در زغال تیرہ فام اندر خاک
 جلوش سوزد درختے را چو خس بالائے طور
 بے تغیر در طلسم چون و چند و بیش و کم
 برتر از لپت و بلند و دیر و زود و نزد و دور
 در نهادش تار و شید و سوز و ساز و مرگ و زیت
 اہرمن از سوز او و ساز او حبیل و حور

من چه گویم از ممتاسم آل حکیم نکته سنج
کرده ز رفته ز نسل موسی و هارون ظهور

باترن

مشال لاله و گل شعله از زمیں روید
اگر بہ خاک گلستاں تراود از جاش
نبود در خور طبعش ہوائے سر و فرنگ
تپیدہ پیکِ محبت ز سوزِ پیغامش
خیال او چہ پر نیخانہ بنا کر داشت
شبابِ غش کند از جلوہ لبِ باش
گذاشت طائرِ معنی نشینِ خود را
کہ سازگار تر افتاد حلقہ دامنش

نیشا

گر نوا خواہی ز پیش او گریز در نئے کلکش غریب تندر است
نیشتر اندر دل مغرب فشرود دستش از خونِ چلیپا احمر است
آنکہ بر طرَحِ حسمِ بتجانہ ساخت قلب او مومن دماغش کافر است

خویش را در ناریاں فرو دسوز
ز آنکہ بستانِ خلیل از آذر است

۱۔ مشہور و معروف جرمن فلسفی۔ ۲۔ نیشا نے نصرانیت پر ایسا زبردست حملہ کیا ہے کہ فیہدب
اس حملہ سے پیشکل جانبر ہو سکے گا۔ نیشا کی تنقیدِ نصرانیت خالص اسلامی نکتہ خیال سے ہے۔
۳۔ اس کا دماغ اس واسطے کافر ہے کہ وہ خدا کا منکر ہے گو بعض اخلاقی نتائج میں اُس کے اظہار
مذہبِ اسلام کے بہت قریب ہیں۔ قلب او مومن دماغش کافر است۔ نبی کریم نے اس قسم کا جملہ
امیر ابن الصلت (عرب شاعر) کی نسبت کہا تھا۔ آمَنَ لِسَانُهُ وَكَفَرَ قَلْبُهُ۔
۴۔ آذر بمعنی آتش۔

جلال و سبک

عمت و هائے حکیم المانی	می کشودم شبے بناخن منکر
ابدی راز کسوت آنی	آئینک اندیشه اش برهنه نمود
خجل آمد ز تنگ دامانی	پیش عرض خیال او گیتی
کشتی عمت گشت طوفانی	چوں بدریا سئ او فرو رنم
چشم بستم ز باقی و فانی	خواب بر من و مید افسونه
چهره نمود سپید ریزدانی	نگر شوق تیز تر گردید
آفتی روم و شام نورانی	آفتابے که از تجلی او
به بیاباں چسداغ رهبانی	شعله اش در جهان تیره نهاد
صفت لاله هائے نعمانی	معنی از حرف او همی روید
به سراپه سفینه می رانی	گفت با من، چه خفته خبرین

پہنڈ راہِ عشق می پونی؟
پہ چہ راغ آفتاب می جونی؟

پٹونی

شاعر جوانا مرگ پہنگی کہ دیر کہ کا زار در حایتِ طن کشیدہ شد
و نیش او نیا فتنہ تا یادگارِ خاک ازو بماند

نفسے دریں گلستان ز عروسِ گل سرودی
بدلے غمے فزودوی ز دلے غمے ربلودوی
تو بخونِ خویش بستی کھن لالہ را نگارے
تو باہ صبح گاہے دلِ غمچہ را کشودی

بنوائے خود گم استی سخن تو مرید تو
بہ زمیں نہ باز رفتی کہ تو از زمیں نہ بودی

مجاور مابین حکیم فرسوی گسٹس کو مٹ و مرد مزدور

بُنی آدم اعضاے یکدیگر اند
 ہماں نخل را شاخ و برگ و بر اند
 دماغ از خرد ز است از فطرت است
 اگر پاز میں است از فطرت است
 یکے کار فرما یکے کار ساز
 نیاید ز محسوس کار ایاز
 نہ بینی کہ از قیمت کار زیست
 سراپا چمن می شود خار زیست

مرد مزدور

فریبی بجکت مرا لے حکیم
 کہ نتوان شکست این طلسم قدیم
 مس خام را از زرا ندود؟
 مرا خستے تسلیم فرمود؟
 کند بحر را آب بنایم اسیر
 زخارا برد تیشہ ام جے شیر

حق کو کھن داوی لے نکلتے سنج
 بہ پرویز پر کار و تا بردہ رنج
 خطار اب حکمت مگرداں صواب
 خضر را نگیری بدام سراب
 بدوش زمین، بار، سرمایہ دار
 ندارد گذشت از خور و خواب کار
 جہاں راست بہروزی از دست مژد
 ندانی کہ این سیچ کار بہت دزد

پے جرم او پوزش آوردہ
 باین عقل و دانش فسون خوردہ؟

سنگل

حکمتش معقول و با محسوس در خلوت زلفت
 گرچہ بکر فکر او پیرایہ پوشد چوں عروس
 طائر عقل فلک پرواز راودانی کہ حیثیت؟
 تا کیاں کہ زور مستی خایہ گیرد بے غرورس

جلال گوشتے

صحبتے افتاد با پیرِ عجم	نمکتہ دانِ المنی را در ارم
نیست پیغمبرِ ولے دارد کتاب	شاعرے کو ہنچو آں عالی جناب
قصۂ پیمانِ ابلیس و حکیم	خواند پروانائے اسرارِ قدیم
تو ملک صیدِ استی ویزداں شکار	گفت رومی لے سخن را جانِ نگار
ایں جانِ کہنہ را باز آفسید	فسکہ تو در کنجِ دل خلوت گزید
در صدفِ تمہیدِ گوہرِ دیدہ	سوز و سازِ جاں بہ پیکرِ دیدہ

۱۔ مولانا جلال الدین رومی علیہ الرحمۃ۔

۲۔ نمکتہ دانِ المنی سے مراد گوشتے ہے۔ جس کا ڈراما "فوسٹ" مشہور و معروف ہے۔ اس ڈرامے میں شاعر نے حکیم فوسٹ اور شیطان کے عہد و پیمان کی قدیم روایت کے پیرائے میں انسان کے امکانی تشوہات کے تمام مدارج اس خوبی سے بتائے ہیں کہ اس سے بڑھ کر کمالِ فنِ خیال میں نہیں آسکتا۔

ہر کے از مر عشق آگاہ نیست ہر کے شایان این درگاہ نیست

”و اند آں کو نیکیست و محرم است

زیر کی ز ابلیس و عشق از آدم است“ (رومی)

پیغامِ برساں

تا بر تو آشکار شود رازِ زندگی

خود را جدا از شغلہ مثالِ شررِ مکن

بہرِ نطنارہ بند نگہ آشنا میار

در مرز و بومِ خود چو غریباں گزر مکن

نقشہ کہ بستہ ہمہ او نامِ باطل است

عقلِ ہم رساں کہ ادبِ خور و دل است

مینخانہ فرنگ

یادِ ایامے کہ بودم درخستانِ فرنگ
 جامِ اوروشن تراز جامِ حجم و اسکندر است
 چشمِ مستِ مے فروشش بادہ را پروردگار
 بادہ خواراں را نگاہِ ساقی اش پیغمبر است
 بسودہ او بے کلیم و شعلہ او بے خلیل
 عقلِ ناپرواستِ عیشِ عشق را غارتگر است
 در ہواش گرمی یک آہِ بیتابانہ نیست
 زندِ این مینخانہ را یک لغزشِ مستانہ نیست

موسیٰ بن قیصریم

موسیٰ بن

بے گذشت که آدم دریں سرائے کهن
 مثال دانه تیر سنگ آسیا بودست
 فریب زاری و افسون قیصری خوردست
 اسیر حلقه دایم کلیسا بودست
 غلام گر سنه دیدی که بر درید آخر
 قیصر خواجه که رنگین زخون ما بودست
 شرار آتش جهور کهنه ساماں سوخت
 روانه پیر کلیسا، قباے سلطان سوخت

قیصرِ ولیم

گناہِ عشوہ و نازِ بتاں چسیت طواف اندر مرثتِ بہمن بہت
 دما دم نو خدا ونداں تراشد کہ بیزار از خدا یانِ کہن بہت
 ز جو رہزناں کم گو کہ رہرو متاعِ خویش را خود را بہن بہت
 اگر تاجِ کئی جمہور پوشد ہماں ہنگامہ ماورائِجمن بہت
 ہوس اندر دل آدم نہ میرد (۴) ہماں آتش میانِ مرزغن بہت
 عروسِ اقتدارِ سحر فن را ہماں بچاکِ زلفِ شکن بہت

نماند نازِ شیریں بے خریدار
 اگر خسرو نہ باشد کو کہن بہت

حکما

لاک

ساغش را سحر از بادہِ خورشید افروخت
ورنہ در محفلِ گل لالہ تہی جام آورد
کانٹ

فطرش ذوقِ مے آئینہ فامے آورد
از شبستانِ ازل کو کپِ جامے آورد
برگساں

نہ مے از ازل آورد نہ جامے آورد
لالہ از داغِ جگر سوزِ دوا مے آورد

شعرا

بروننگ

بے پشت بود باده سرخوش زندگی آب از خضر بگیرم و در ساغر افکنم

بارن

از منت خضر نتوان کرد سینه داغ آب از جگه بگیرم و در ساغر افکنم

غالب

تا باده تلخ تر شود و سینه ریشتر بگدازم آب گینه و در ساغر افکنم

رومی

آئینه شے کجا گریه پاک او کجا

از تاک باده بگیرم و در ساغر افکنم

خراباتِ فرنگ

دوش رقم بہ تماشاے خراباتِ فرنگ
 شوخ گفتاریِ زندے دلم از دستِ ربود
 گفت این نیست کلیسا کہ بیابی دروے
 صحبت و تحریکِ زہرہ و شش و نمائے و سرود
 این خراباتِ فرنگ است ز تاثیرِ میش
 آہنجہ مذموم شمشادِ زندہ اید محسوس
 نیک بود را بترازوئے دگر بنجیدیم
 چشمہ داشت ترازوئے نصائرے و یہود
 خوب زشت است اگر پنجہ گیراتِ شکست
 زشت خوب است اگر تابِ توانِ تو فروود

تو اگر در نگری بسزیه ریائیت حیات
 هر که اندر گزید صدق و صفا بود نبود
 دعوی صدق و صفا پرده ناموس ریاست
 پیر ما گفت مس از سیم ببايد اندود
 فاش گفتم بتو اسرار نهانخانه زلیت
 بکے باز مگو تا کہ بیابی مقصود

خطبات انگلستان

مشرقی بادہ چشید است زمینائے فرنگ
 عجیبیت اگر تویر ویرینہ شکست

منکر نوزادِ او شیوہ تدبیرِ آموخت
 جوشِ زو خوں بہ رگِ بندہٴ تقدیرِ پست
 ساقیِ تنگ دل از شورشِ مستانِ نشوی
 خود تو انصافِ بدہ این ہمہ ہنگامہ کہ بست؟
 ”بوئے گلِ خود بہ چمنِ راہِ ناشد ز نخت
 ورنہ ببلِ چہ خبر داشت کہ گلزارے ہست“

قسمتِ نامہ سریرِ دارِ مزدو

غوغائے کارخانہٴ آہنگریِ زمین
 گلبانگِ ارغنونِ کلیسا از این تو

نخلی که شه خراج برد می نهد ز من
 باغ بهشت و سدره و طوبی ازان تو
 تنهای که در دس آرد ازان من
 صهبائی پاک آدم و حوا ازان تو
 مرغابی و تدر و و کبوتر ازان من
 طبل هما و شعیفت ازان تو
 این خاک و آنچه در شکم او ازان من
 وز خاک تا به عرش معلّا ازان تو

نوائے مژدور

ز مژد بندہ کر پاس پش و محنت کش
 نصیبِ خواجہ ناکردہ کار رختِ حیرید
 ز خوے فغانی من لعلِ حاتمِ والی
 ز اشکِ کودک من گوهرِ شتامِ امیر
 ز خونِ من چو زلوفِ ندبہ کیسا را
 بزورِ بازوئے من دستِ سلطنت ہمہ گیر
 ندابہ رشکِ گلستان زگرِ یہ سحر م
 شبابِ لالہ و گل از طراوتِ جگر م
 بیاک تازہ نوا می تراود از رگ ساز
 مے کہ شیشہ گدازد بہ ساغر اندازیم

معان و دیر معانی را نظام تازه و ہم
 بنائے میگردانے کہن بر اندازیم
 ز رہزنانِ چمن انتقامِ لاله کشیم
 ہر بزمِ شجہ و گل طریح دیگر اندازیم
 بطوفِ شمع چو پروانہ زیتن تاک
 ز خویش ایں ہمہ بیگانہ زیتن تاک

خُرده

می خورد همه ذره مایه و تاب
 محشر در هر دم ماضی است
 با سکنه خضر و ظلمات گفت
 مرگ مشکل زندگی مشکل تر است

دردانه ادانشناس دریاست
 از گردش آسیا چه داند

کَلک رانا لہ از تہی مغزی است
 قلم سرمہ را صریحے نیست

منم کہ طوفِ حرم کردہ ام بتے بہ کنار
 منم کہ پیشِ بتاں نعرہ ہائے ہوزدہ ام
 دلم ہنوز تفتِ اضافے بستجو دارد
 قدم بہ جاوہِ باریک تر ز موزدہ ام

گل گفت کہ عیشِ نو بہارے خوشتر
 یک صبح چمن ز روزگارے خوشتر
 ز اں پیش کہ کس تر ابد ستار زند
 مردن بکنار شاخسارے خوشتر

سنگ و طغیانک و برناؤ پیراست
سخن را سالے و ماہے نہ باشد

چشم را بینائی افزاید سہ چیز
سبزہ و آب روان و روئے خوش
کالبدر را مندر بھی می آورد
جامہ قز، جان بے غم، بوئے خوش

اے برادر من ترا از زندگی و اودم نشان
خواب را مرگ سبک دہاں مرگ را خواب گراں

طاقتِ عفو در تو نیست اگر
 خیز و بادشمنان در آبه ستیز
 سینہ را کار گاہِ کینہ مساز
 سر کہ در آبِ گسینِ خویش میریز

از نزاکتِ ہائے طبعِ متوسکافِ او پیرس
 کز دمِ بادے زجاجِ شاعرِ مابشکند
 کے تو اندگفتِ شرحِ کارزارِ زندگی
 ”مئی پرورشِ ”جبابے چوں بدیشکند“

در جہاں مانندِ جئے کوہِ سہا از نشیبِ ہم فراز آگاہ شو
یا مثالِ سیلِ بے زہارِ خیز فارغ از پست و بلندِ راہ شو

اے کم گل چیدی مثالِ از نیشِ خار
خارِ سم می روید از بادِ بہار

مزن و سمہ بر ریش و ابروئے بخش
جوانی زد و دیدنِ سالِ نیست

ندارد کارِ با دوں ہمتاں عشق
تدروِ مردہ را شاہینِ بگمید

نقدِ شاعر در خورِ بازار نیست
 نامِ بیمِ نترن نتوانِ حسید

بط می گفت بحر آزاد گردید
 چنین فرماں زد یوانِ خضر رفت
 نهنگی گفت روهر جا که خواهی
 ولے از ما نباید بے خبر رفت

کتبہ: عبدالمجید شویس لارینڈی لاہور

ALL No. { ۸۹۱۵۱۵۲ } ACC. No. ۱۲۱۸۵
 UTHOR اقبال
 TITLE پیام مشرق

R17.04.93.

۸۹۱۵۱۵۲
 ۱۲۱۸۵
 اقبال، پیام مشرق

Date	No.	Date	No.
RT 17.04.93	6355		

MAULANA AZAD LIBRARY ALIGARH MUSLIM UNIVERSITY

RULES:—

1. The Book must be returned on the date stamped above.
2. A fine of Re. 1-00 per volume per day shall be charged for text-books and 10 Paise per volume per day for general books kept over-due.

